

Вознюк О.В. Синергетичний підхід до вивчення англійської мови // Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 163-180. (Сайт дидактики Інституту педагогіки НАПН України http://didactics.ucoz.ua/load/materiali/http_didactics_ucoz_ua_load_materiali_1/voznjuk_o_v_si)

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

1. *МОВА ЯК СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧЕСКОЕ УТВОРЕННЯ*

Синергетика як міждисциплінарна галузь знань допомагає осмислити багато проблемних аспектів досліджуваних предметів і явищ дійсності в силу того, що принципи їхньої актуалізації, сформульовані синергетикою, є універсальними. Тому мову можна визначити як системно-синергетичне утворення, що характеризується певним набором синергетичних властивостей, таких як відкритість, системна цілісність, емерджентність, біфуркаційність, аттракторність, голограмність, потенційність, ймовірнісність і ін. Дані властивості є універсальними системоформуючими чинниками актуалізації мови і можуть виступати основними принципами побудови методики викладання іноземних мов.

Мова – цілісне утворення, що виявляє голографічний ефект (принцип "все у всьому"). Тому в мові порівняно обмежений обсяг тексту, що постає певною цілісною системною множиною, є рівномірним усім мові як цілісній системній множині. Відповідно, досягнення цілісного, хоча й обмеженого мовного простору в досконалості означає, у принципі, досконале володіння мовою в цілому. Як метафору можна навести випадок, коли, знаходячись у в'язниці, ув'язнений вивчив англійську мову за допомогою одного сонета Шекспіра. Зрозуміло, що англійська мова є незмірно більшою за обсягом та багатшою, ніж мовний матеріал, поданий у сонеті, однак у даному випадку йдеться не про досконале володіння мовою у всіх її аспектах і розмаїтті (це неможливо), а про оволодіння її "системно-голограмною аурую", що іноді називають "духом мови", актуалізація якого реалізується на рівні мовних мислєформ, тобто на тому рівні, що залягає набагато нижче вербальних і екстравербальних засобів мови. Цей рівень є загальним для всіх мов, він складає деяке тотальне "підґрунтя" мовних засобів вираження і прямо пов'язаний з таким поняттям, як "універсальний семантичний простір Усесвіту" (а також з універсальною мовою, що впливає з цього простору), концепція якого базується на наших дослідженнях, розробках В.В. Налімова, а також на численних уявленнях сучасних дослідників щодо універсального семантичного підґрунтя світу. Так, відомий американський архітектор К. Александер створив спеціальну мову, де роль слова відіграють особливі просторові блоки, що відбивають властивості Всесвіту. Ідея універсальної символіки одержала розробку в сфері екзистенціальної філософії.

Ж.-П. Сартр "універсальний ключ" до тлумачення символів знайшов у "психоаналізі предметів", що був розроблений Г. Башляром. Це дало можливість з'ясувати "об'єктивну символіку" кожної речі, що формує деяку "сферу змістів". Даний висновок перегукується з типолого-універсалістським вченням В. Гумбольдта про діяхронічні універсалиї як наборі правил для деякої універсальної метамови граматики. Деякі лінгвісти вважають, що рано чи пізно спорідненість якщо не усіх, то більшості мов світу буде встановлена ¹.

Системно-голограмний принцип володіння мовою передбачає, що освоєння мови і володіння мовою здійснюється на рівні деякого системоформуючого центру мови, "точки її зборки" (К. Кастанеда), що виступає деяким ймовірнісно-потенційним центром, навколо якого кристалізуються окремі аспекти і рівні мови. Так англійський маюк 100 років тому у своєму спілкуванні активно використовував всього 300 лексичних одиниць (природно, доки в пасиві на порядок більше слів). Виходить, цих 300 лексичних одиниць плюс відповідний граматику-синтаксичний "каркас" їх актуалізації (що в сукупності кристалізувало "дух" мови) дозволяло йому успішно існувати в комунікативному середовищі носіїв англійської мови, потенційно володіючи всією англійською мовою на основі всього 300 лексичних одиниць, що, таким чином, являють собою її ймовірнісно-потенційне ядро. Тобто, дані 300 слів виступають достатнім засобом потенційного володіння мовою в цілому, при цьому вони несуть у собі ймовірнісно-потенційне навантаження всього лексичного корпусу мови, відбиваючи його за принципом голограми. Крім того, зрозуміло, що ці 300 слів виражають хоча і досить специфічний, але найбільш уживаний шар англійської мови. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що вивчення іноземної мови має йти шляхом інтенсивним (усередину, до її глибинних витоків, функціонального ядра), а не екстенсивним (ушир, "розливаючись" у мовному океані, що налічує сотні і сотні тисяч лексичних, фонетичних, синтактико-граматичних і ін. одиниць мови). Це саме ми і прагнемо реалізувати у нашому апроксимально-аналітичному методі вивчення іноземних мов ².

¹ Анисимов А. В. Информатика. Творчество. Рекурсия. – К.: Наукова думка, 1988. – 224 с.; Артемьева Е. Ю. Психология субъективной семантики. – М.: Изд. МГУ, 1980. – 128 с.; Вознюк О. В. та ін. Семантичний простір: Міф чи реальність // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту: Фундаментальні науки. – 1998. – № 8. – С. 303–313.; Журавлев А. П. Звук и смысл. – М.: Просвещение, 1981. – 176 с.; Налімов В. В. Вероятностная модель языка. – М.: Наука, 1979. – 304 с.; Юдакин А. П. Развитие структуры предложения в связи с развитием структуры мысли. – М.: Наука, 1984. – 256 с.

² Брандес В. М., Вознюк А. В. Технология решения проблемных ситуаций в контексте концепции функциональной асимметрии мозга человека. – Житомир, 2003. – 41 с.; Вознюк О. В. та ін. Основні аспекти апроксимально-аналітичного методу навчання іноземних мов // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. – 1997. – № 6. – С. 153–160.; Вознюк О. В. та ін. До питання про апроксимально-аналітичний метод навчання іноземних мов // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. – 1998. – № 7. – С. 246–

Відомо, що психологічний чинник є провідним у процесі будь-якого навчання. Тому важливим моментом у навчанні іноземної мови є робота не з мовою, а з людиною. Гармонійно розвинена, талановита особистість, що піднялась на творчий рівень діяльності, навчається набагато скоріше, ніж звичайна пересічна людини. Тому розвиток творчої особистості має бути головним пріоритетом будь-якої навчально-виховної технології.

2. ОСНОВНІ АСПЕКТИ СИНЕРГЕТИЧНОГО АПРОКСИМАЛЬНО-АНАЛІТИЧНОГО МЕТОДУ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Процес опанування рідною мовою реалізується на двох взаємозалежних рівнях – абстрактно-логічному й емоційно-практичному. Перший рівень пов'язаний з мовними знаннями та вміннями, другий – з базовим комунікативним *досвідом* реалізації цих знань та умінь, тобто із *системою досвіду володіння мовою*.

Відомими є експериментальні дані, які свідчать, що під час оволодіння іноземною мовою поза комунікативним середовищем її носіїв формуються нові мовні вміння та навички, а базовий комунікативний досвід залишається несформованим. За цих умов нові мовні вміння пов'язуються зі *старим комунікативним досвідом* володіння рідною мовою, що створює нервово-психічний конфлікт, і конфлікт тим більший, чим більш етимологічно далекою є іноземна мова від рідної.

Цей конфлікт, який може призводити до відторгнення іноземної мови, за законом психічної симпатії може сприяти формуванню установки на відкидання нової інформації, установки на неуспішність, що так чи інакше погрожує зламати людині все її подальше життя: як свідчать дослідження психологів, життєвий успіх людини прямо зв'язаний з тим, наскільки вона у дитячому віці була успішною у навчанні та грі.

Наш метод вивчення іноземних мов (який ми назвали апроксимально-аналітичним) позбавлений пороку неуспішності, тому що дозволяє засвоювати іноземну мову на ґрунті старого комунікативного досвіду володіння рідною мовою, звільняючи людину від психологічного конфлікту, про який ми писали вище. Суть нашого методу полягає у зближенні вербальних сіток іноземної і рідної мов до ступеня їхнього взаємного проникнення, коли слова англійської мови не сприймаються як слова іноземної мови, а, навпаки, у них починають помічати знайомі риси. Розглянемо апроксимально-аналітичний метод викладання іноземних мов.

Слід сказати, що система методик викладання іноземних мов має два аспекти: комунікативно-практичний і свідомо-порівняльний. Перший аспект є ефективним у середовищі носіїв мови, яка вивчається. Будь-який метод, що використовується у вивченні мови поза межами цього середовища слід віднести до свідомо-порівняльного набору методів, які хоч і можуть мати комунікативну спрямованість, принципово нездатні побудувати повноцінне комунікативне середовище – єдине, що може створити ефект вербально-емоційної синергії (генералізації) необхідної для ввімкнення психологічних механізмів комунікативного засвоєння мови. Тільки комунікативне оточення, в якому людина обертається 10–12 годин на добу, спроможне створити умови для сполучання абстрактно-вербального і емоційно-експресивного сторін людської психіки, що є умовою для вивчення мови і має місце у процесі опанування рідною мовою.

Як ми вже зазначали, процес засвоєння рідної мови супроводжується формуванням набору комунікативно-практичного досвіду володіння мовою. При вивченні іноземної мови створюється новий набір такого досвіду, який є відділеним від набору комунікативно-практичного досвіду володіння рідною мовою. Роздільність двох досвідних базисів, по-перше, не дає шансів вивчити іноземну мову досконало (для людини, яка вже пройшла період перших 2–6 років свого життя, коли формуються підвалини мовного чуття та базовий набір комунікативного досвіду володіння рідною мовою, принципово неможливо сформувати новий «істинний» комунікативний досвід володіння іноземною мовою, як неможливо повернутися у дитинство) і, по-друге, створює ситуацію роздільності двох мовних кодів та наборів комунікативного досвіду, що обумовлює розвиток психопатологій та ставить проблему творчої активності людини: тестування, що здійснювалось у США та інших країнах, виявило стабільну тенденцію до зниження інтелектуального рівня та творчої потенції у двомовних соціальних та етнічних верств населення.

Все це переконує у тому, що при вивченні іноземної мови поза межами комунікативного середовища її носіїв треба спиратися на рідну мову. Мета нашої методики – створити умови для синергетичного зближення комунікативних кодів рідної та іноземної мов за допомогою розробленої системи апроксимально-аналітичних засобів трансформації лексики англійської мови.

254.; Вознюк О. та ін. Духовність як граничний феномен: соціолінгвістичний аспект духовності // Збірник наукових праць. – Житомир, 1999. – С. 22–25.; Вознюк О. В., Квеселевич Д. І. Новітні й нетрадиційні методи викладання іноземних мов // Питання філології та методики викладання філологічних дисциплін: Науково-методичні матеріали / за ред. проф. Л.О.Пономаренко. – Житомир: ЖВІРЕ, 2003. – Вип. 13. – С. 23–33.; Вознюк О. В., Тичина О. Р. Людина, що навчається: головні аспекти нової парадигми освіти. – Житомир: Волинь, 1998. – 229 с.; Вознюк О. В. Англійська мова – це легко? // Англійська мова та література. Методичний вісник. – 11. – 2002. – № 9 (9). – С. 4–10.; Вознюк О. В. Використання феномена функціональної асиметрії півкуль головного мозку у викладанні іноземних мов // Питання філології та методики викладання філологічних дисциплін: Науково-методичні матеріали / за ред. проф. Л.О.Пономаренко. – Житомир: ЖВІРЕ, 2003. – Вип. 13. – С. 33–35.; Вознюк О. В. Biblical Proverbs. Прислів'я біблійського походження, що характеризують людину // Англійська мова та література. Методичний вісник. – 2003. – № 9 (19). – С. 22–23.; Грабар І. Г., Ходаківський Є. І., Вознюк О. В. Синергетика та слабкі сигнали // Синергетика: процеси самоорганізації технічних, технологічних та соціальних систем: Матеріали Першої Всеукраїнської наукової конференції. 17–18 червня 2003 року, м. Житомир / Ред. І. Г. Грабар. – Житомир, 2003. – С. 10–13.; Довідник словотвірних елементів англійської мови / Укл. О.В. Вознюк. – Житомир: ЖВІРЕ, 2003. – 96 с.; Voznyuk O. V. About order of adjectives before a noun // Тези доповідей XIII військово-наукової конференції ЖВІРЕ / За ред. О. В. Вознюка. – Житомир: ЖВІРЕ, 2002. – Ч. III. Термінологія складних інформаційних систем. – С. 14–16.; Voznyuk O. V. Main aspects of approximative and transformative method of teaching foreign languages // Тези доповідей XII науково-методичної конференції Житомирського військового інституту радіоелектроніки. – Ч. II. Проблеми розвитку системи підготовки і перепідготовки військових та цивільних фахівців у інституті. – 2003. – С. 62–64.; Voznyuk O. V. Main aspects of a new paradigm of education // Тези доповідей науково-методичної конференції ЖІПІ / Відп. За випуск С.О. Кубицький. – Житомир: ЖВІРЕ, 2004. – С. 19–22.; Вознюк О.В. Синергетичний підхід до вивчення іноземних мов // Сайт дидактики Інституту педагогіки НАПН України // http://didactics.ucoz.ua/load/materiali/http_didactics_ucoz_ua_load_materiali_1/voznjuk_o_v_sinergetichnij_pidkhid_do_vivchennja_inozemnih_mov/1-1-0-152

Крім апроксимально-аналітичного методу зближення вербальних сіток рідної й англійської мов ми розробили систему, що значно полегшує оволодіння всім корпусом англійської мови – не тільки словами, але й іншими її компонентами, такими як звук, склад, речення.

Ефективність нашого методу наближається до ефективності комунікативного методу, що передбачає спілкування іноземною мовою в середовищі її носіїв.

Будь-яка мова в цілому має чотири рівні: звук, склад, слово, речення. Опанувати звуковим ладом мови (який містить близько 30–40 звуків) відносно просто. Ми розробили систему, що дозволяє зблизити звуковий лад англійської й української мов. Оволодіння складовим ладом англійської мови також не викликає труднощів. Тут можна говорити про 100–150 основних складів, оволодіння якими за принципом їхнього зближення з елементами рідної мови означає одночасно й оволодіння орфографією й правилами читання англійської мови, що, до речі, досить різноманітні і бувають безліччю винятків.

Наступний "поверх" англійської мови – слово. Слів у будь-якій мові – сотні тисяч. Однак, словотвірних моделей значно менше – усього близько 150–200. Нами розроблена система словотвірних моделей англійської мови, які лексично наближені до рідної мови. Тому знання, наприклад, 500 англійських слів (англійський докер сто років тому вживав у своєму повсякденному житті всього близько 300 слів), плюс знання словотвірних моделей збільшує запас володіння англійськими словами приблизно на один порядок – до 5000 слів, що дозволяє при читанні англійських книг розуміти до 95 % тексту.

Тепер перейдемо до наступного поверху мови – реченню. Якщо слів в англійській мові десятки й сотні тисяч, то речень вже нескінченна кількість. Однак тут усього близько 500–600 синтаксично-граматичних моделей. Ними вичерпуються всі основні типи речень, оволодіння якими також не є складним.

Таким чином ми вичленували й деталізували глибинну основу англійської мови, її базові елементи в площині чотирьох її поверхів, а також розробили метод зближення лексичного корпусу англійської й рідної мов. Усе це дозволяє досягти пристойного рівня володіння мовою усього за 6–12 місяців. Погодьтеся, одна річ вивчати мову на основі астрономічної кількості слів та речень, а зовсім інша – опановувати нею на основі незначного за обсягом матеріалу, де спресовані базові елементи всіх цих слів і речень, що при цьому вивчаються швидко і досить легко на основі розробленого нами методу зближення лексики англійської та рідної мов, коли за одну годину заняття можна засвоїти не менш ніж 100 англійських слів і досягти ефективності, яка наближається до такої, що має місце під час застосування новітніх нетрадиційних методів вивчення іноземних мов.

Наш метод не претендує на те, щоб виступати універсальним засобом навчання англійської мови. Він не зможе замінити інші навчальні засоби і не є альтернативним методичним напрямком, який би зводив нанівець існуючі дидактичні наробки людства щодо вивчення іноземних мов. Згідно з нашим глибоким переконанням, наш метод може використовуватися на початковому етапі навчання англійської мови в умовах дефіциту комунікативного середовища її носіїв. Ознайомлення з методом, що пропонується, буде корисним для всіх, хто вивчає іноземні мови, оскільки він допоможе сформувати принципово новий погляд на співвідношення та взаємодію рідної та іноземної мов. Саме на ґрунті цього нового погляду може бути сформованим базис для досконалого володіння іноземними мовами, який найбільш адекватно відповідає наріжній меті освіти, а саме – розвитку цілісної, творчої, гармонійної особистості, тому що наш метод сприяє психолінгвістичному сполученню рідної мови і мови, що вивчається, їх інтеграції та виходу на принципово новий рівень мислення та існування, в якому вербально-логічний та чуттєво-емпіричний елементи людської психіки приводяться до «спільного знаменника».

Наш метод вчить творчості, бо він спрямований на розвиток асоціативно-образного, цілісно-експресивного, багатозначного відображення дійсності, яке характерно саме для творчої істоти. Знайдуться опоненти, котрі будуть заперечувати наш метод, посилаючись на те, що він формує "невірні" мовні асоціації. Дійсно, традиційна школа, яка орієнтується на строго однозначний, антитворчий дух навчання, прагне уникнути "невірних" асоціацій, в той час коли одною з головних рис творчої особистості є здібність до нетривіального, багатозначного, асоціативно-образного сприйняття та освоєння світу.

Наш спосіб запам'ятовування іноземних слів не є оригінальним, оскільки він прямо пов'язаний з мнемотехнікою³. Більш як сто років назад пропонувалась така методика запам'ятовування слів французької мови: "Mal – зло. Mal – моль → шкода → зло"⁴.

Наведемо основні «канали» зближення вербальних сіток рідної та іноземної (англійської) мов, тобто покажемо основні засоби мотивації слів іноземної мови, що дозволяє порівняно легко досягти стану мотивації практично всього лексичного корпусу іноземної мови:

1) Прямі фонетичні відповідності (class – клас, caravan (car + van) – караван, canal – канал), а також непрямі фонетичні відповідності, які мають різне буквене чи морфологічне оформлення еквівалентних слів в рідній та іноземній мові: gigant – гігант, banal – банальний).

2) Непрямі фонетичні асоціації: listen – слухати "як падає *листя*"; pigeon – "нужон", голуб; prominent – ... , "промінь".

3) Прямі фонетичні асоціації: brave (bravo, bravado, bravery ...) – "бравий", хоробрий; courage – "кураж", хоробрий → rage – "раж", гнів → encourage, discourage, courageous...

4) Словозмінні трансформації на основі переусвідомлення значення: budget – бюджет (у значенні потенції до росту) → bud – брунька (у тому ж значенні); sweater – светр ("в якому потієш") → sweat – піт → wet – вологий (від поту): [A man in a sweater Sooner or later Begins to sweat, Which makes him wet]

5) Словотвірний аналіз: basketball – баскетбол = basket (корзина) + ball (м'яч), cock-tail – коктейль = cock (півень) + tail (хвіст).

³ Гарибян С. А. Суперактивация памяти через возрождение эмоций. – Ереван: Луйс, 1991. – 59 с.; Лапп Д. Улучшаем память в любом возрасте. – М.: Мир, 1993. – 240 с.; Матигин И. Ю., Чакаберия Е. И. Запоминание лиц и имен. – М.: Эйдос, 1994.

⁴ Дионил С. Курс развития скрытых душевных сил человека (физическое и нравственное возрождение). – К.: REFL-book (Преса України), 1993. – 260 с. – С. 136.

6) Переусвідомлення власних імен та географічних назв, реклами та ін.: Broadway – Бродвей = broad (широкий) + way (шлях); Richard – Ричард → rich – багатий; Пушкин – Pushkin – to push the kin. Wordsworth = word (слово) + worth (гідний).

7) Асоціативні словозміни трансформації: corridor – коридор = core (серцевина) + door (двері). Commune – комуна → common – загальний → competition – "common petition" – "загальна петиція" → змагання. Admiral – "людина в чудесній дзеркальній, сліпучій морській формі, що гідна захвату" → admire, miracle, miraculous, mirror, mirage. Artillery – (art + till) = "the art to till land with bombs and shells". Magnet – "magic net" → magician, magnificent. Fieldmarshal – "marshal of the field" → marshal → martial → (folklore – folk + lore → law) = martial law.

8) Переусвідомлення семантичної мотивації. Наприклад, семантична мотивація слова "compulsory" реалізується за рахунок його розщеплення на частини та семантизації кожної з частин: "common pulse" – загальний пульс → compulsory – "загальнопульсивний", тобто загальний, обов'язковий для всіх.

9) Переусвідомлення омонімів: horde – орда → to hoard (to store) → збирати. [He used to *pray* not to become a *prey* to his enemies. He wanted to enjoy *peace* and to eat a *piece* of bread. The *main* thing about his *horse* was its white *mane* and *hoarse* voice].

10) Зміщення семантичної мотивації та її збагачення: слово "qualification" може бути перекладено як "кваліфікація", однак слово "quality", що семантично пов'язане зі словом "qualification", тепер вже перекладається як "якість". Тому "qualification" слід було б розуміти як "якісність" (рівень знань, вмінь та навичок людини, зайнятої в тій чи іншій сфері виробництва), що дає нам уявлення про семантико-мотиваційне "ядро" поняття "qualification". В той же час слово "кваліфікація" є калькою, порожньою формою, "оболонкою", що позбавлена глибинного семантичного підґрунтя. Слово "кваліфікація" не має прямого семантичного зв'язку зі словом "якість", що ускладнює засвоєння і навіть впізнання слів "quality, equality (equal quality), qualify" тощо. Треба зазначити, що в даному випадку зближення вербальних сіток рідної та іноземної мов здійснюється за рахунок розширення об'єму поняття "кваліфікація", коли ми по суті збагачуємо досвід володіння рідною мовою. У межах цього каналу зміщення та збагачення семантичної мотивації можна привести і таку відповідність: expert (експерт) – experience (досвід).

11) Використання рими, що може виконувати роль асоціативного мосту між семантично далекими одно від одного словами (Alice – malice), оскільки ведучим чинником, що сприяє виникненню реакції на слова, які вводяться, є їх ритмічна структура. Треба додати, що одним з головних факторів актуалізації часових зв'язків у межах другої сигнальної системи є подібність фонетичної оболонки слів. У межах цього пункту можна запропонувати і використання двомовної рими: експромт – prompt.

12) Якщо брати до уваги, що подібність фонетичних оболонок слів є важливим чинником у процесі формування часових зв'язків у сфері другої сигнальної системи, то використання цієї обставини слід вважати одним із засобів вивчення слів іноземної мови. Наприклад: Florida is rich in flora. There they have flowers everywhere, even on the fiftieth floor (Florida, flora, fiftieth, flower, floor). Очевидно, закони формування нервових часових зв'язків визначають процеси мотивації окремих звуків мови, що зафіксовано у напрямку сучасного мовознавства – звуковому символізмі.

Звуковим символізмом стверджує, що окремих звук несе смислову мотивацію. Це було доведено, коли опитували велику кількість людей. З'ясувалося, що кожен звук виражає певну гаму якостей – певну глибину, силу, колір, динаміку тощо. Вчені, вивчаючи характер вживання різних звуків в поезії різних народів, виявили, що приголосні "м, н" рідше зустрічаються в "агресивній" поезії, ніж у "нижній", що звуки "к, т, р" завдяки характеру їх артикуляції превалюють у "агресивній" поезії на відміну від "ніжної". Але "Символіка звуків не усвідомлюється носіями мови в повній мірі і тому має доволі загальний та розпливчастий характер". Тобто звукове почуття пов'язано з активністю правопівкульових, підсвідомо-комунікативних механізмів людської психіки. Ось чому багато уваги слід приділяти впровадженню принципів, які сформульовано у межах звукового символізму – сучасного напрямку мовознавства.

Наприклад, англійські звуки "fl" несуть значення легкості руху переважно у рідинних, вогневих та повітряних середовищах⁵: flag (a piece of cloth waving in the wind), flake (small, light, leaf-like piece), flame (a portion of burning gas), flannel (loosely woven woollen cloth), flap (cause to move up and down or from side to side), flare (burn with a bright, unstable flame), flash (sudden burst of flame or light), flea (small wingless jumping insect), fledged (with fully-grown wing feather), flee (run or hurry away), fleece (woolly covering of a sheep), fleet (quick-moving), flexible (easily bent without breaking), flick (quick light blow), flight (flying through the air), flinch (draw or move back), flimsy (of material – light and thin), fling (throw, move quickly and with force), flip (put smth into motion by a snap of the finger and thumb), flirt (try to attract a person), flit (fly or move lightly and quickly), float (be held on the surface of a liquid, or up in air, gas), floe (sheet of floating ice), flock (tuft of wool or hair), flog (beat severely with a rod or whip), flood (coming of a great quantity of water in a place that is usually dry), flop (move, fall, clumsily or helplessly), flounce (move or go, with quick, troubled or impatient movements), flour (fine powder), flourish (grow in a healthy manner), flow (move along or over as a river does, move smoothly), fluctuate (move up and down), flue (pipe or tube for carrying heat), fluency (the quality of being fluent), fluent (able to speak smoothly and easily), fluff (soft, feathery stuff), fluid (able to flow), fluorescence (emission of radiation), flurry (short and sudden rush of wind or fall of rain or snow), flush (rush of water, blood to the face, rush of emotion, excitement), fluster (make nervous or confused), flute (musical wind-instrument), flutter (move the wings hurriedly or irregularly without flying), flux (continuous succession of changes), fly (move through the air)...

13) Використання принципів звукового символізму передбачає вживання слів, які потрібно запам'ятати, у єдиному мовному контексті. Наприклад, можна вживати слова в єдиному граматичному контексті (у сфері чотирьох частин мови). Подамо приклад такого вживання слова "strong (strong, strength, to strengthen, strongly)": *The strength of his speech was great, because his arguments were strengthened with many examples, but he was strongly criticized and that struck him, although he had a strong nervous system.*

14) Використання етимологічних рядів: наприклад, слово *salvation* (як і слово *salary* – заробітна платня) (спасіння, благодать) походить від лат. *salt* (сіль), оскільки сіль зберігає (спасає) м'ясо від розпаду. Тут на користь буде і ім'я *Salvador* ("спаситель"). Таким же чином рос. слово *искать* етимологічно пов'язане з англ. словом *to ask*. Можна навести ще приклади: reveal = re+veil; жалузі – jealousy.

15). Використання кореневих словників, де слова будуються за словотвірним принципом гнізд: *pose, position, poser, propose, proposition, dispose, impose, compose, repose, suppose, oppose... etc.*

16) Суттєвим є те, що сприйняття слів реалізується на рівні нейронних сіток головного мозку, де різні за змістом слова, які мають подібні звукові оболонки, сприймаються у нейронних зонах, які локально наближені одна до одної. Таким чином, засвоєння слів та оперування ними краще реалізується у спільних нейронних зонах, де слова фокусуються за принципом

⁵ Hornby A. S. Oxford Students' Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 1983. – P. 235–240

подібності їх звукових оболонок і де генералізується глибинний (багатозначний, нечіткий, правопівкульовий) зміст слів, який залягає глибше рівня звукової репрезентації.

Відтак, доцільним є вивчення не окремих слів, а їх комплексів, які фіксуються у спільних нейронних зонах та складають нечіткі розпливчасті правопівкульові смислові ансамблі. Отже, вивчення слів за гніздовим принципом можна вважати набагато ефективнішим, ніж традиційні прийоми запам'ятовування слів. Наведемо приклад. Слово "LONG" має багато пов'язаних із ним слів (*longer, longest, length, to lengthen, to prolong, prolongation, longevity = a long life, longitude, to belong, belongings, to long (for home), to linger, lingering, long-armed, long-headed, a long way, a long while, agelong, long ago, along the street, so long = good bye, link, leg, log etc*), які слід вивчати суцільно у цілісному контексті:

What a long life, what a longevity. My life is longer than yours and his life is the longest of all. My life belongs to me this is my belonging, my link with my soul. The length of my life is 100 years. I want to prolong it, to lengthen it. I have such a long life because I have lived on the longitude of Kabul. I long for Kabul where I lived long ago for a long time. I want to come back to this city and I don't want to linger in New-York any longer from where there is a long way to Kabul. I hate this lingering and it seems to me I have lived in Kabul age-long where I would walk along the streets with my long-armed and long-headed girl-friend with legs like log. This is the end of my story, so long, good bye.

Таким чином, процедура використання "каналів" зближення вербальних сіток рідної та англійської мов дозволяє мотивувати велику кількість лексичних одиниць англійської мови, які при цьому стають зрозумілими та набувають смислової прозорості. Так, наприклад, слова *lucid, elucidate* можуть бути не зрозумілими для вивчаючих англійську мову, однак вони набувають смислової прозорості через використання відомого для всіх слова – *Lucifer* (Люцифер – "світлоносний", "світлий"). Ще один приклад. Слова *face, facet, faucet* також можуть бути незрозумілими, однак всі вони, так чи інакше, етимологічно пов'язані зі словом *façade* (фасад – "обличчя будівлі"). Приклади можна продовжувати.

Наведемо приклади використання окреслених вище каналів зближення слів української та англійської мов.

ПЕРЕУСВІДОМЛЕННЯ ІМЕН ВЛАСНИХ ТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Jonathan Swift – swift. Hollywood = holy (holly) + wood. New-York – new. Broadway = broad + way. Daniel Defoe – foe. Mark Twain = mark + twin. Tom Sawyer – tom, saw, sawyer. Lewis Carroll – carrot. Shakespeare = shake + spear. George Byron = buy + iron. Robin Hood = robin + hood. King-Kong – king. Sodom = sore + dome. Tolstoy – toy. Gorky – gawky (gawky man), gawk. Richard – rich, to enrich, richness. Scotland = Scott + land. Gulf stream = gulf + stream. Nastya – nasty (пос. «ненастье»). Europe – rope. Australia – travel. Moscow – mosque. Warsaw – war. St Petersburg – saint. Smith – smith, blacksmith. Liverpool = liver + pool. Frankfurt – frank. James Bond – bond. Modest (Petrovich) – modest. Lucifer – lucid. Equator – equal. Mickey Mouse = meek + mouse. Mighty Mouse = might + mouse. Mary – merry, marry. Claude – cloud, clod, clot. Brigitte – bridge. President Bush – bush, bushman. Irene, Ireland – ire. Iceberg, Iceland – ice. Stewart, stewardess – stew. Margaret Thatcher – thatch. Pushkin = push + kin, skin. Lermontov – alarm. Cain – cane. Harm – harm. Godwin = God + win. Gerald – herald, old. Gloria – glory. Bessie – best. Bill – bill. Billie – belly. Bulldog = bull + dog, bully. Erwin = err + win. Terry – terror. Fred – red, fret. Alice – malice. Eva – eve. Conrad – comrade («common raid»), friend. Bella – bell. Pearl – pearl. Barbara – barber, barbarian. Angelica – angel. Anthony – thorn. Clara – clear. Elizabeth – birth, berth. Gasper – spar. Cliff – cliff. Peter – petrify. David – devil. Cornelia – corn, scorn. Harry – hurry. Dick – sick, thick. Clement – claim. Christian – Christ. Emmanuel – manual. Conan Doyle – cannon, canon, cannonade. Sherlock Holmes – lock, home. Baker street – bake, baker. Mr Brown – brown. Job – job. Brest – breast. Joseph – joke. Robert – robber, rob, robe. 5. Vasya – vacillate. Felix – excellent. Violet – violet. Eugenia – genius. Down – down. Douglas – glass. Flora – flora, floor. Lily – lily. Julia – June. Justin – just. Kitty – kitten. Sandy – sand. Luke – look. Lisa – lizard. Nobel – noble. Martin – martyr, mortar. Norma – normal, abnormal. Lloyd – alloy. Victor – victor, victory. Oliver – olive. Peter – to peter out. Saul – soul, sole. Paul – pall, appalling. Polly – poll, pole. Rufe – roof. Victoria – victory, victorious. Serena – serene. Florida – flower. Achilles – heel. Flint – flint. Philadelphia – feel. Eddy (Edward) – edifice. Seoul – soul. Ruth – ruthless. California – euphoria. Canada – can. Cape Town – cape, cap + town. Ceylon – alone. Chilli – chilly. Columbia – lumber. Connecticut – connect. Illinois – ill. Copenhagen – cope. Costa Rica – coast. Crimea – crime, criminal. Dublin – dub. Germany – many, germs (microbe). Glasgow = glass + go. Greece – grease. Greenland = green + land. Hamburg – ham. Helsinki = hell + sink. Scandinavia – scan. Siberia – bury. Fidel Castro – feed, fiddle, fidelity. Stratford – ford, afford. Slovenia – slave, slovenly. Sydney – seed. Taiwan – tie. Tibet – bet. Tyrol – role. Tokyo – talk, talking. Tripoli – trip. Tunis – niece. Waterloo = water + loo (toilet). Pentagon – to pent-up. Adam – adamant. Stonehenge = stone + hedge. Hitler – hit. Mila – meal, mill. Juliet – jealous. Jesus – just. Stockholm – stock. Stratford – straight, strait. Stuttgart – garter. Molly – mole, to mollify. Virginia – virgin, virtue. Sofia – sophisticated, sophistication, soft. Alaska – alas. Brute – brute, brutal, brutish. Tantalus – to tantalize. Henry Longfellow – long, fellow. Sam – same, sample, example, resemble, ensemble.

ПРИКЛАДИ ЛЕКСИКАЛІЗАЦІЇ СЛІВ

It's not enough to shake your spear in order to be named Shakespeare. Did George Byron buy the iron? Robin Hood is not a robin under the hood. Hollywood is not a holy wood; it's a centre of American film industry where every day is a holiday. Broadway (one of the major streets of New-York) is actually a broad way, a broad road. Europe is a «rope» of the Planet, and Australia is for travelling. Is Frankfurt really a frank city? Ernest Hemingway (an earnest man and an American author who earned a lot of money writing his novels) was a frank man. Lucifer is not a lucid (clear) angel and never elucidates anything; on the contrary, he is a tricky devil. Brigitte had nothing to do with the bridge. Stewart likes stewed fruit. Pushkin didn't push his kin (his kinsmen). Our skin is our kin. Barbara is the wife of a barber, who is a barbarian. Angelica is like an angel. Anthony is like thorn. Robert doesn't always rob, he is not a robber, he is in the robe. Vasya vacillates in the gravitation of great intensity.

Felix is really excellent. The favourite colour of Violet is violet. And what about Eugenia? She is a woman of genius. Justin is very just, he likes justice. Our Kitty can't live without kittens. Kate is not a cat. Sandy likes to play in the sand. Look at our Lisa, she is as swift as a lizard. Nobel prize is for noble deeds («дія»), for specialists in physics, literature, chemistry and other subjects. Our Mark always gets bad marks. Martin is not a martyr being put in the mortar; he is a mortal man. Our little Norma is very, very normal. The weather in Chilli is not chilly. But in Chilli they eat chilli (red pepper) and are not afraid of any chill at all. The cocktail is like a tail of the cock. Imperialism is a peril. The mysticism is a mystic mist. The artillery is the art to till land with bombs. A man in a sweater sooner or later begins to sweat which makes him wet. Serena is not always serene. Florida is rich in flora; there they have flowers even on the fiftieth floor. Germany is not a land of many germs but much apple jam. Glasgow isn't a glass that can go. Greece is famous for its golden fleece and not for grease. Greenland is not a green land. Hamburg is not a city of ham and radio-hams (amateur radio operators – «аматор»). Helsinki doesn't sink into hell. The lottery is a lot of special cards. A lot of plants on this plantation may make a lively combination. He won the prize, that's a surprise. But what's the price of that surprise?

У цілому апроксимально-аналітичний метод дозволяє зблизити з рідною до 90 % слів англійської мови.

Один з цих каналів – асоціативно-аналітичний – використовується при написанні деяких новітніх книг, спрямованих на полегшення вивчення іноземних мов. Так, у книзі І. Ю. Матюгіна та Т. Б. Слоненко «Секрети запам'ятовування англійських слів» (Донецьк, 2000) ви можете прочитати:

puddle [ˈpʌdl̩] – лужа.

ПАДАЛ в лужу.

Це одна з найбільш вдаливих асоціацій в арсеналі асоціативно-аналітичного каналу зближення вербальних сіток англійської та української мов, що, як свідчить наш досвід викладання іноземних мов, може полегшити засвоєння близько 3–5 % слів англійської мови. Якщо ж цей канал починають використовувати як основний у процесі зближення слів англійської та рідної мов, то тут часто-густо виявляються асоціації, “притягнуті за вуха” й позбавлені прозорості та очевидності. Наприклад, у книзі вищезгаданих авторів можна знайти такі асоціації, яких варто було б уникати, тому що вони ведуть нас до мнемонічних та асоціативних надмірностей й переключень:

crime [kɹaɪm] – ПРЕСТУПЛЕНИЕ, ЗЛОДЕЯНИЕ,

КАРАТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ УСТАВА.

КРАЙняя Мера за преступление.

Ми бачимо, що слово *crime* асоціативно прив'язують до образів, що створюються словами “крайня міра”, хоча це слово легко виводиться з інтернаціонального слова *criminal* (кримінальний) → *crime* (кримінальний акт, злочин). Як бачимо, асоціативний зв'язок зі словами “крайня міра” виявляється зайвим, крім того, англійське слово “міра” (*measure* [ˈmeɪʒə]) є певною мірою наближеним до свого українського відповідника, і його не варто асоціативно прив'язувати до слова “злочин”.

Наведемо ще кілька прикладів із книги І. Ю. Матюгіна та Т. Б. Слоненко :

fun [fʌn] – ШУТКА, ВЕСЕЛЬЕ, ЗАБАВА.

ФАНаты Никулина любили его шутки.

У даному випадку слово “жарт” асоціативно прив'язується до слова “фанатик”, що може створити плутанину, адже в англійській мові це слово є інтернаціональним – *fanatic* (фанатик, фанатичний) → *fan* (фан, фанат, фанатик). Тут було б більш доречно асоціативно зв'язати *fun* зі словом *профан*.

Розглянемо ще один приклад:

nasty [ˈnæsti] – ОТВРАТИТЕЛЬНЫЙ, ГАДКИЙ, СКВЕРНЫЙ.

НАСТИгнуть отвратительного преступника.

У даному випадку слово “огидний” прив'язується до процесу “наздоганяти злочинця, що є огидним”. Хоча можна було б знайти й більш прозору асоціацію, пов'язану з образами, які російською мовою мають такий вигляд: *НЕНАСТЬЕ*, *НЕНАСТНАЯ ОТВРАТИТЕЛЬНАЯ ПОГОДА*. На худий кінець можна запропонувати такий образ: “Настя – огидна дівчинка”.

Наведемо ще один приклад:

new [nju:] – НОВЫЙ, ИНОЙ, ДРУГОЙ.

НЬЮтон открыл новый закон.

Незрозуміло, навіщо прив'язувати слово *new* до *Ньютона*, адже в англійській мові існує безліч слів, безпосередньо пов'язаних з цим словом за змістом: *New-York* – *Нью-Йорк*, тобто “**новий** Йорк”.

Або інший приклад:

net [net] – СЕТЬ, СЕТИ, ЗАПАДНЯ, ПАУТИНА, ПЛЕСТИ, ЗАБИТЬ.

В *сети* ничего **НЕТ**.

Незрозуміло, навіщо автори використовують негативну асоціацію, адже в англійській мові існує всім відоме інтернаціональне слово *Internet* → *inter+net* – інтер (міжнаціональна) *мережа*.

І останній приклад:

place [pleɪs] – МЕСТО, ПОМЕЩАТЬ, РАЗМЕЩАТЬ.

Место для **ПЛЕС**кания.

Як бачимо, тут слово, що позначає “місце”, прив'язують до процесу “хлюпання”, хоча етимологічно це слово пов'язане з таким словом, як “плац” (*місце* для виконання стройових команд) і має асоціюватися саме з ним.

3. ДО ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ОБСЯГІВ ПОНЯТЬ СЛІВ У РІДНІЙ ТА ВИВЧАЄМІЙ МОВАХ

Відомо, що кожна лексична одиниця мови, кожне його слово характеризується певним обсягом поняття, до складу якого входять характеристики реального об'єкта реальності, репрезентованого цим словом. Зазначені характеристики знаходять певне вираження в складі слова, тобто у тих семантико-морфологічних елементах слова, що його складають і які можуть, певною мірою, мотивувати значення слова.

Наприклад, значення слова “пароплав” певним чином лексично мотивується значеннями таких своїх елементів, як “пара” і “плав”. Тому в обсяг поняття, що виражає слово “пароплав”, входять такі значеннєві моменти, як “пара”, “плавати”, “плавати під впливом пари”. Крім того, в обсяг поняття слова “пароплав” входять і сенсорні аспекти реального об'єкта (пароплава), що впливають із процесу сенсорної (реальної або уявної) взаємодії людини з цим об'єктом. Тому в обсяг поняття слова “пароплав” можуть покладатися і такі чуттєві характеристики, як “дим, що клубочеться з труби пароплава”, “слід на воді, залишений судном, що рухається,” та ін.

В обсяг поняття “пароплав” включений і інформаційний аспект, пов'язаний з тими відомостями наукового і побутового характеру, якими володіє людина, котра оперує цим поняттям. При цьому ці свідомості можуть безпосередньо не стосуватися пароплава як певного матеріального об'єкта, а бути представленими, зафіксованими людиною через численні функціональні, прагматичні, логічні й інші зв'язки, що виявляються в процесі існування пароплава в загальному контексті людської цивілізації.

Відтак, в обсяг поняття слова “пароплав” входить певний сенсорно-інформаційний “сплав”, що прямо або опосередковано відбиває характеристики всіх об'єктів реальності, з якими людина взаємодіє.

Цей важливий висновок ілюструється парадоксом логіки визначення: логічно визначити предмет – значить порівняти, співвіднести, зіставити його з якимсь іншим предметом, або предметами, що при своєму визначенні також піддаються такій же логічній процедурі порівняння, і так далі по ланцюжку.

Тому при визначенні предмета ми так чи інакше порівнюємо його з усіма предметами реальності, а в обсяг поняття предмета, що ми визначаємо, повинні входити характеристики всіх предметів реальності. Окреме слово, таким чином, так чи інакше несе в собі значення всіх слів мови й у цьому змісті є співмірним з усією дійсністю (“На початку було Слово, і Слово було в Бога, і Слово було Бог” (Откр. 1, 1–4).

Відтак всі слова мови виявляються потенційно (віртуально) тотожними один одному стосовно понятійного обсягу. Цей висновок відповідає уявленню про світ як "семантичний універсум", організований за голографічно-фрактальним принципом. Однак розглянута тотожність не усвідомлюється людиною і, імовірно, може бути зафіксована тільки на рівні її інтуїтивних прозрінь, та рівні так званих змінених станів свідомості. На цьому рівні всі лексичні одиниці всіх мов взаємототожні і мають нескінченний понятійний обсяг, що виражається в категорії Логосу.

Ясно, що семантико-морфологічні елементи слова мотивовано відбивають лише незначну частину практично неозорого понятійного обсягу слова. Тим більше, що людина оперує словом у досить вузьких поняттєво-значеннєвих рамках, коли слово, наприклад, "пароплав", зазвичай вживається у вузькому ситуативно-прагматичному контексті, що залишає на поверхні свідомості тільки понятійне ядро цього слова, відсікаючи при цьому периферійну понятійну область, що спрямована у своїй теоретичній межі до нескінченності.

Звуковий символізм, сучасна галузь мовознавства, вчить, що нести значення може, крім значущих частин слова, і окремі його звуки. Тобто, окремі звуки слова сприймаються людиною (хоча вона часто і не усвідомлює цього) як значущі елементи, що несуть певний зміст і мотивують загальне значення слова.

Цей висновок узгоджується і з психолінгвістикою, яка відкрила, що окремі елементи слова можуть викликати специфічну реакцію в мозку людини. Саме тому між словами встановлюються асоціативні зв'язки, що організуються дискретними звуковими елементами слів. Так, наприклад, у слові "винувата" такі його елементи, як "вин(о)" і "вата" у свідомості людини можуть викликати певні, у даному випадку неспецифічні, асоціації.

Усе вищевикладене має глибі наслідки в області методик викладання іноземних мов, оскільки існує розбіжність понятійних обсягів слів у рідній і вивчаємій мовах, особливо якщо мови відносяться до різних мовних груп.

Розглянемо понятійне ядро двох слів в англійській і українській мовах.

Intensity Intensive To intensify Extensive	Інтенсивність Інтенсивний Інтенсифікувати Екстенсивний Пасивний
Intense Intensifier Intension To intent Intension Intentional Detention Contention (= common tension) Retention Tension Tense	

Як бачимо, в українській мові понятійне ядро представлене п'ятьома словами, у той час як в англійській – більш ніж дванадцятьома. При цьому поняття "інтенсивність" в англійській мові містить у собі, на відміну від української мови, такі моменти, як "напруженість", "намір". Останнє, як можна припустити, прямо впливає зі станів інтенсивності і напруги, що можуть виражати момент готовності до здійснення дії, стосовно якого людина виявляє внутрішній намір. В англійській мові, крім того, понятійне ядро аналізованого слова виражається й у контекстуальному значенні такого словосполучення, як "Present tense", що пов'язано з часовими рамками реальності.

Цікаво, що, хоча слово "contention" (= quarrel, fight, argue, rivalry) візуально пов'язане зі словами "content", "to be contented" (= to be satisfied), за змістом це слово виявляється пов'язаним з такими словами, як "to contend" (= common tend, common tendency → quarrel, fight, argue, rivalry), "contentious" (quarrelsome).

Наведемо ще один приклад розбіжності понятійних рядів.

Qualification To qualify Disqualification To disqualify Quality Qualitative Equality (= equal quality)	Кваліфікація Кваліфікувати Дискваліфікація Дискваліфікувати
--	--

Як бачимо, одна із причин розбіжності понятійних рядів полягає у неповному збігу морфологічних ладів мов (у нашому випадку інкорпоруючої англійської і флективної української мов).

Зрозумілим є те, що вивчення лексики англійської мови необхідно здійснювати за принципом цілісності, тобто за понятійним принципом, коли у спільному мовному контексті вивчається ряд слів, що відносяться до одного понятійного ядра. При цьому, у понятійне ядро можуть входити не тільки слова, близькі за змістом, але і слова, котрі близькі за звуковим ладом, що зближує їх асоціативно (наприклад, *hit, heat, hot: To hit metal and produce heat which makes the metal hot*).

У понятійне ядро слова можуть входити і його елементи та їх похідні, з'єднання яких за змістом вимагає не аби якої уяви. Однак, беручи до уваги те твердження, що в теоретичній межі всі слова понятійним чином ідентичні, можна в навчальних цілях вибудовувати які завгодно понятійні зв'язки, що використовують принцип звукової і значеннєвий асоціативності: *problem, problematic, probability, probablen probe, probation, approbation, prompt, prop... etc.*

Запропонований метод роботи з лексикою дозволяє значно інтенсифікувати процес її запам'ятовування.

4 ОБҐРУНТУВАННЯ СИНЕРГЕТИЧНОГО АПРОКСИМАЛЬНО-АНАЛІТИЧНОГО МЕТОДУ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ.

Розглянемо **обґрунтування апроксимально-аналітичного методу вивчення іноземних мов.**

Однією з характерних рис розвитку сучасної науки як форми суспільної свідомості є розробка комплексних досліджень, завдання яких полягає в аналізі широкого спектру феноменів дійсності, в досягненні концептуального синтезу явищ, що належать до різних і часто до полярних онтологічних та гносеологічних рядів реальності.

Метод навчання іноземних мов, що пропонується читачеві, унікальний у тому розумінні, що він певною мірою є комплексним дослідженням, оскільки так чи інакше використовує досягнення багатьох наукових дисциплін, таких як мовознавство, педагогіка, психологія, методика викладання іноземних мов, психолінгвістика, нейрофізіологія, філософія...

Одна справа – дати опис конкретного методу, а друга – обґрунтувати психолого-педагогічну "ідеологію" вказаного методу. В першому випадку метод виступає у вигляді механічного засобу навчання, не здатного до саморуку та розвитку. У другому – метод може бути ключем, що відчиняє двері у світ педагогічної творчості, де метод, який пропонується, виявляється здатним до спонтанного саморозгортання у несподіваних ситуаціях, з яких, власне, і складається життя. Таким чином, наш опис нової унікальної методики буде скеровано скоріше не на викладення інвентарного набору конкретних дидактичних способів навчання мов, а на вираження їх ідеологічної суті.

З часів Ф. де Соссюра вчені мову розуміють подвійно: як з одного боку мовлення, мовну діяльність, а з другого – мову як систему знаків⁶. Тут мова може бути тлумачена як символічна система, потенція, настанова, а мовлення – як реалізація, маніфестація мови⁷. Дихотомія "мова – мовлення", що співвідноситься з дихотомією в межах полярної стратегії обробки інформації людиною, сприйняттям та опануванням нею світу – правопівкульовою та лівопівкульовою, – ця дихотомія втілюється в двох відносно протилежних методичних напрямках навчання іноземних мов – свідомо-порівняльному (Л. В. Щерба, І. В. Рахманов та ін.) і свідомо-практичному (Б. В. Беляев та ін.)⁸. Тобто тут іноземна мова виступає як, з одного боку, система мови, а з другого – як мовні дії, мовна практика⁹, що передбачає два типи оволодіння іноземною мовою – комунікативно-мовний (правопівкульовий) та когнітивно-лінгвістичний (лівопівкульовий)¹⁰. Таким чином, іноземна мова як система знаків "звертається" до лівої вербально-логічної абстрактно-аналітичної півкулі головного мозку людини, а мова як акт комунікації, як комунікативна взаємодія, що реалізує певний мотиваційно-потребний потенціал людини, "звертається" до правої мотиваційно-потребної, емоційно-експресивної півкулі. Необхідно зазначити, що тут півкульова дихотомія може розглядатися як вираження фундаментальної речовинно-польової дихотомії матерії, втіленої у сфері численних дихотомій буття.

Подібно до того, як розвиток космосу та самої людини в онто- та філогенезі йдуть від правопівкульового, симетричного, континуально-цілісного, польового до лівопівкульового, асиметричного, дискретно-множинного, речовинного психофізіологічного (космологічного) модусу, тобто від емоційно-чуттєвого, релігійно-міфологічного до абстрактно-логічного, науково-теоретичного аспекту психіки, від цілісного, багатозначного сприйняття та розуміння дійсності до дискретно-множинного, однозначного її відбиття та освоєння, – так само і розвиток мови йде від речі, предмета, образу, явища до слова, знака, символу, теоретичної моделі, від знака "природного" до знака штучного, від першосигнальної до другосигнальної психіки, коли "слово як нерозчленований звуковий комплекс, злитий у свідомості з предметом, перетворюється у фонемний ланцюг і комплекс морфем, звільняючись від примусового зв'язку з об'єктом та перетворюючись в довільний артифікаційний знак"¹¹. Звідси розвиток людини в плані оволодіння мовою є переходом від засвоєння спочатку сигнальної функції слова до засвоєння його сигніфікативної функції, тобто є переходом від дій з предметом (у межах наочно-образного комунікативного правопівкульового відображення дійсності) до процесу позначення предмета і його змісту без певної дії з ним. При цьому слово відривається від речі, яку позначає, а мовна діяльність переростає в мову як систему знаків. Як пише Л. Ф. Обухова, "для відрива слова від речі необхідно, щоб одна й та ж річ могла бути вираженою, представленою у кількох формах, наприклад, у жесті, слові, малюнку, ліпленні з пластиліну, конструюванні... За образним висловом Л.С. Виготського, потрібно "силою одної речі викирати ім'я у іншої". Коли це здійснюється і слово відривається від предмета і перестає виконувати функцію лише сигналу до дії, здійснюється стрибок у психічному розвитку дитини"¹².

Отже, засвоєння дитиною значущого слова виявляє спочатку стадію звуконаслідування, потім слово виступає компонентом складного комплексу подразників, у сукупності діючих на неї (оточення, вигляд того, хто говорить тощо). Поступово спостерігається звільнення слова від сторонніх впливів. Воно набуває значення самостійного умовного подразника. Формуються сенсорні часові зв'язки, які тепер уже виробляються без спеціального підкріплення шляхом асоціювання нових подразників з іншими, що вже мають сигнальне значення¹³.

Таким чином, навколишнє середовище як природний комплекс подразників формує сенсорні часові зв'язки першої сигнальної системи, які включаються у вербальну сітку другої сигнальної системи та набувають тут самостійного значення, коли сенсорні часові зв'язки тепер уже можуть формуватися через вплив штучного комплексу подразників, що складають соціальне середовище існування людини. Зрозуміло, що адекватність відображення людиною світу означає, що вербальна сітка другої сигнальної системи ізоморфна до природного комплексу подразників в його суттєвих фундаментальних рисах, коли закони і форми об'єктивної реальності виявляють тотожність з законами мислення, що пізнає¹⁴, коли організація мови як системи і сама структура мовного вислову задаються самою матерією та ґрунтуються на відношеннях речей та явищ реального світу¹⁵, коли логічні відношення випливають з відношень, які встановлюються між реальними предметами та їх властивостями¹⁶.

Отже, адекватність відбиття людиною дійсності передбачає, що сам комплекс природних подразників, які відображують природно-космічне середовище існування людини, був би влаштований системним чином у відповідності до певних законів, тобто був цілісний, універсальним як єдністю взаємопов'язаних елементів, один з принципів актуалізації якого – принцип аналогії (тотожності, "все у всьому"). Системність природно-космічного середовища існування людини дозволяє поповняти, добудовувати недостатні елементи світу (а також недостатні аспекти нашого досвіду) на основі законів вербальної сітки другої сигнальної системи, які ідентичні законам об'єктивного світу. Можна сказати, що все наше існування – це, насамперед, спрямованість до цілісності, спрямованість, що реалізується на основі спроможності відновлювати недостатні ланки суб'єктивного набору досвіду людини, принципово нездатного охопити навіть вузьку сферу її індивідуального буття.

Світ як комплекс природних та штучних подразників та їх відношень може бути структуралізованим у вигляді концептуалізованої нами універсальної моделі буття, що є системою сутності, яка дає можливість не тільки зрозуміти механізм поповнення нашого досвіду, але й формувати життєвий досвід людини, адекватний істиному стану речей. Дана універсальна

⁶ Соссюр Ф. де Курс общей лингвистики. – М., Л.: Соцэкгиз, 1933. – С. 151.

⁷ Шарадзенидзе Т. С. Проблемы взаимоотношений языка и речи. – Тбилиси: Мецниереба, 1971. – С. 21.

⁸ Основные направления в методике преподавания иностранных языков в XIX–XX веках (под ред. И. В. Рахманова). – М.: Педагогика, 1972. – 504 с. – С. 280.

⁹ Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М.: Просвещение, 1978. – 159 с. – С. 5.

¹⁰ Кабардов М. К., Арцишевская Е. В. Типы языковых и коммуникативных способностей и компетенции // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 34–50.

¹¹ Деглин В. Л. Лекции о функциональной асимметрии мозга человека. – Амстердам, Киев: Изд. АПУ, 1996. – 151 с. – С. 144–145.

¹² Обухова Л. Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. – М.: Тривола, 1995. – 357 с. – С. 335.

¹³ Ушакова Т. Н. Функциональные структуры второй сигнальной системы. – М.: Наука, 1979. – 248 с. – С. 22–23.; Кольцова М. М. Ребенок учится говорить. – М.: Сов. Россия, 1973.

¹⁴ Столяров В. И. Диалектика как логика и методология науки. – М.: Политиздат, 1975. – 247 с. – С. 87.

¹⁵ Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. – М.: Наука, 1975. – С. 255.

¹⁶ Формальная логика. – Л.: Изд. ЛГУ, 1977. – 358 с. – С. 45.

модель, теоретичний базис якої випливає з антропного космологічного принципу Всесвіту¹⁷, може бути зіставлена з "комунікативною компетенцією" як успадковану здібність, за Н. Хомським, з поняттям "породжуючого плану", який несе інформацію про об'єкти світу, виконуючи роль "трансцендентальної схеми" (І. Кант), певної фундаментальної інформаційної структури, яка, в принципі, вже знайдена психологами¹⁸.

Концептуалізуючи універсальну модель буття, ми довели, що вона містить в собі чотири базові конструкти, які знаходять своє втілення на всіх гносеологічних рівнях нашого світу. Засвоєння мови починається з формування комунікативно-мовного досвіду, із засвоєння сутності буття як комплексу подразників та їх суспільних проєкцій. Інтерпретація буття як цілісності в найбільш узагальненому вигляді може бути проведена за допомогою універсальної моделі буття. Засвоєння сутності буття, тобто засвоєння його фундаментальної моделі як системного утворення спочатку реалізується на мимовільному, першосигнальному, підсвідомо-правопівкульовому рівні, де кристалізується "породжуючий план" вербальної сітки другої сигнальної системи, який репрезентує себе як спонтанно-неусвідомлена мимовільна особливість людської поведінки¹⁹. І тільки з 5–12 років, коли дитина загалом засвоїла рідну мову і володіє нею на прийнятному для адекватної комунікації рівні, виявляється процес активної асиметризації півкуль головного мозку і виділення лівої півкулі як психічного базису для довільного, свідомого володіння мовою, у сфері якого досягається транскрипція, усвідомлення фундаментальних конструктів буття у вигляді елементів фундаментальної його моделі – речовини, поля, часу, руху, простору, що є ізомеріями (симетріями) системного аналізу, на основі котрих будуються всі можливі типи систем, тобто досягається вичерпне системне розуміння світу.

Приблизно у віці 5–12 років дитина починає вивчати іноземну мову, і при такому вивченні вона в основному спирається не на вербальну сітку рідної мови, не на свій природний комунікативний досвід оволодіння нею, але формує новий комунікативний досвід, адекватний до системи мови, яка вивчається, що підтверджується дослідниками: "Під час категоризації слів рідної та іноземної мов використовуються різні набори елементів досвіду"²⁰. Зрозуміло, що вибудувати новий комунікативний досвід володіння іноземною мовою *неможливо* за межами комунікативного середовища носіїв мови, що вивчається. Тобто для засвоєння іноземної мови необхідно відтворити комунікативне середовище не тільки чисто формальним чином, але в просторово-часовому відношенні, потрібно відбудувати умови для актуалізації правопівкульових механізмів психіки як базису для підсвідомо-інтуїтивного засвоєння вербальної сітки іноземної мови, тобто йти шляхом, яким іде дитина у процесі оволодіння мовою. Кожна спроба відтворити таке комунікативне середовище в учбових цілях виявляє активізацію саме правопівкульового аспекту психіки²¹, який як в онто-, так само і в філогенезі передую актуалізації лівопівкульового аспекту. При цьому сам акт комунікації як умова формування комунікативно-пізнавального досвіду людини є переважно правопівкульовим, підсвідомим процесом, оскільки "...ефективність мовного спілкування досягається тоді, коли у "світлу точку" свідомості потрапляє тільки зміст акта спілкування, а мовний матеріал, що його виражає, залишається за межами свідомості". Тобто, як писав Г. Лозанов, "Засоби здійснення творчого акту не затримуються у центрі уваги та свідомості, а виштовхуються на периферію, де здійснюється їх засвоєння"²².

Все це переконує в тому, що при використанні свідомо-порівняльного методу навчання іноземних мов, тобто при навчанні мови в умовах дефіциту комунікативного середовища її носіїв, необхідно спиратися на вербальну сітку та базис досвіду рідної мови, котрою учень вже володіє досконало. Це головний висновок даної публікації. Цей висновок підтверджується також і особливостями функціонування механізмів пам'яті. Як вважають деякі психологи, перехід інформації з короткострокової до тривалострокової пам'яті здійснюється за допомогою асоціацій, які зв'язують отриману інформацію з тією, яка зберігається у тривалостроковій пам'яті²³. Тобто інформація, яка надходить до людини у процесі вивчення іноземної мови, повинна бути пов'язана з інформацією, яка була накопичена людиною у процесі оволодіння рідною мовою. Це призводить до зближення вербальних сіток рідної та іноземної мов. Треба відзначити дуже важливу річ – тестування, що здійснювалось у США та інших країнах, виявило стабільну тенденцію до зниження інтелектуального рівня та творчої потенції у двомовних соціальних та етнічних верств населення²⁴.

Тільки за цих умов можна досягти рівня досконалого володіння іноземною мовою, яке в протилежному випадку (якщо ми намагаємося сформувати комунікативний досвід володіння іноземною мовою за межами середовища її носіїв) *принципово неможливо*. Наш метод дозволяє зблизити вербальний досвід рідної мови та мови, що вивчається, тобто дозволяє здійснити те, що ще ніколи не траплялося у межах шкільної та вузовської систем. Тут ми по суті дотримуємося тези Л. В. Щерби про перехід "від свідомого володіння мовою до підсвідомого"²⁵, та долаємо труднощі, про які В. Бондціо писав: "Надзвичайно суттєвим вважається питання про те, як зменшити елемент суто інтуїтивного засвоєння слів та збільшити кількість цілеспрямованої систематизованої інформації; це б дозволило скоротити термін навчання та раціоналізувати навчання"²⁶.

Зближення вербальних сіток рідної та іноземної мов є процесом взаємного просякнення двох мовних кодів та їх уніфікація, що знімає проблему вивчення іноземної мови як взаємодії мовних кодів, про яку пише Г. В. Колшанський²⁷. Впровадження вербальних структур іноземної мови в усталені структури рідної мови – це природний процес, бо "Якщо... зважити, що всі слова в лексиконі людини взаємопов'язані, то зв'язок, що встановлюється за спільністю позначеного предмету між словом рідної та іноземної мови, залучає іноземне слово в семантичний комплекс, що вже встановився"²⁸.

Уніфікація вербальних сіток рідної та іноземної мов дозволяє досягнути не лише певного досконалого рівня володіння іноземною мовою, але й вивести вербальну сітку рідної мови на рівень "свідомої актуалізації", подолати безодню між мовою та мисленням, свідомим та підсвідомим, що, в цілому, є одним з головних завдань психотерапії, особливо одного з її напрямків –

¹⁷ Балашов Ю. В. Антропные аргументы в современной космологии // Вопросы философии. – 1988. – № 7. – С. 117–127.

¹⁸ Магазанник В. Д. Структурирование информации человеком при принятии решения // Психологический журнал, т.18. – 1997. – № 1. – С. 90–102.

¹⁹ Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам. – М.: Высшая школа, 1982. – 144 с. – С. 32–34.

²⁰ Александров Ю. И., Самс М., Лавикайнен Ю., Рейникайнен К., Наатанен Р. Зависимость свойств, связанных с событиями потенциалов от возраста элементов субъективного опыта, актуализируемых при категоризации слов родного и иностранного языков // Психологический журнал, т. 18. – 1997. – № 1. – С.133–145.

²¹ Быкова Л. Г., Базылев В. И. Сравнительный анализ активности мозга при интенсивной форме обучения иностранным языкам // Журнал высшей нервной деятельности, т. 44. – 1994. – № 4–5. – С. 650–655.; Кабардов М. К., Арцишевская Е. В. Типы языковых и коммуникативных способностей и компетенции // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 34–50.

²² Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам. – М.: Высшая школа, 1982. – 144 с. – С. 32–34.

²³ Развитие личности ребенка. – М.: Прогресс, 1987. – 272 с. – С. 118.

²⁴ Яшин А. А. Онтологические и герметические аспекты языкознания в вопросах соотношения "сознание–бессознательное" в многоязычной среде обитания человека // Вестник новых медицинских технологий, т. 3, № 4, 1996. – С. 112–116. – Тула: Институт новых медицинских технологий, 1996. – 132 с.

²⁵ См.: Леонтьев А. А. Мышление на иностранном языке как психологическая и методическая проблема // Иностранные языки в школе. – 1972. – № 1. – С. 24–30.

²⁶ Бондцио В. Теория валентности и обучение языку // Иностранные языки в школе. – 1977. – № 5. – С. 14–25.

²⁷ Колшанский Г. В. Теоретические проблемы биоллингвизма // Лингвистика и методика в высшей школе. – М.: Изд. МГПИИЯ, 1967. – С. 174–175.

²⁸ Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М.: Просвещение, 1978. – 159 с. – С. 76.

нейро-лінгвістичного програмування²⁹. Як писав Л. В. Щерба, "єдність мови та мислення не дає можливості відділяти думку від засобу її вираження... іноземна мова дає нам цю можливість, вона виражає ту ж саму думку іншими термінами, допомагає розкрити різноманітні засоби вираження також і в рідній мові та відчує змішувати засоби вираження з сутністю речей"³⁰. Таким чином, "вивчення іноземної мови є з одного боку найліпшим способом для пізнання рідної мови, а з другого – для філософського її переборення та розвитку діалектичного мислення"³¹.

Ми бачимо, що вивчаючи іноземну мову та прищеплюючи її систему до вербальної сітки та набору досвіду володіння рідною мовою людина починає усвідомлювати умовність мовних засобів маніфестації цього досвіду (а це є головною особливістю усвідомленого володіння мовою як системою знаків), що майже неможливо, коли вербальна сітка іноземної мови прив'язується до набору вербального досвіду, розділеного з досвідом володіння рідною мовою. Саме вербальний досвід формує смисл слова як "сукупність всіх психологічних чинників, що виникають у нашій свідомості завдяки слову"³². Наявність двох розділених базисів досвіду володіння мовами – рідною та іноземною – створює психотерапевтичну проблему розщепленості особистості, що сприяє розвитку психо-фізіологічних та "світоглядних" патологій.

Виникає питання, яким чином здійснити зближення вербальних сіток рідної та іноземної мов? Для того, щоб відповісти на це питання, необхідно проаналізувати сам процес засвоєння дитиною рідної мови. Комунікативна спрямованість оволодіння мовою міститься у тому, що спочатку значення слова, котре дитина засвоїла, впливає з сукупності ситуацій, цим словом позначених, тобто з ситуацій, котрі несуть в собі елемент конкретності, речовинності нашого світу. Ось чому непересічне значення в процесі засвоєння мови має дитяче словотворення³³, яке пов'язане з такою обставиною, що на первісних етапах засвоєння мови кожне слово, яке дитина чує, вона прагне оречевити, тобто семантично мотивувати, а задля цього дитина творить слова: переусвідомлює та реконструює морфологічний склад слів за типом "народної етимології", спотворює їх. Відбувається здобуття конкретики, пошук речовинності, має місце прагнення мотивувати кожне слово, при цьому "у дитячому словотворенні виявляється своєрідний "тотальний аналітизм"³⁴, який дозволяє розгорнути лівопівкульові вербальні механізми психічної діяльності. Дитяче словотворення відображає загальний процес формування морфологічної системи мови (тобто мови як системи, на відбиття якої спрямовані ресурси лівопівкульової психіки), а морфемне членування слів та їх семантизація (смысловая мотивация) – необхідний етап не тільки засвоєння мови, але й її формування в процесі антропосоціогенезу. У дальшому дитина забуває конкретні засоби мотивації того чи іншого слова, тобто дана мотивація витискується в її підсвідомість. Цікаво, що діахронічний (історичний) аспект мови, пов'язаний з її формуванням, показує, що в цілому мотивація слів як правило "мертва", втрачена, хоча й спочатку кожне слово мотивується, що впливає з конкретної ознаки предмету, за якою людина дає найменування тому чи іншому предмету"³⁵.

Таким чином, задля зближення вербальних сіток рідної та іноземної мов необхідно кожне слово іноземної мови мотивувати, використовуючи лексику рідної мови та набір концептуально-сенсорного досвіду її володіння. При цьому процес комунікативно-ситуативного засвоєння слів, який формує новий досвід володіння іноземною мовою, практично зводиться нанівець. Все це дозволяє на протязі відносно короткого часу оволодіти великою кількістю лексичних одиниць іноземної мови, тобто досягти ефективності, що наближається до ефективності вивчення мови в умовах середовища її носіїв.

Мотивація слів іноземної мови за допомогою вербальної системи рідної мови та досвіду її володіння (вивчення) передбачає використання способів дитячого словотворення³⁶, що з одного боку викликає механізми правопівкульової психіки (на базі якої встановлюється мотивація слів, оскільки права півкуля "не розуміє" довільності, умовності, відносності характеру співвідношення знака та слова), а з другого – така мотивація передбачає використання ресурсів лівої вербально-знакової півкулі, яка "розуміє" умовність відношення "знак – предмет" і яка дозволяє здійснити процес "тотального аналітизму", притаманного дитячому словотворенню. Саме на базі цього процесу стає можливим досягнути стану мотивації слів за допомогою переусвідомлення їх морфологічної диференціації. Тобто тут використовуються ресурси як правої, так і лівої півкуль, що відповідає загальним рисам нової парадигми освіти, яка нами розробляється.

Морфологічна диференціація як спосіб досягнення стану мотивації слів має місце не лише у дитячому словотворенні, що є цілком закономірним етапом у процесі оволодіння рідною мовою³⁷. Вона має місце в народній етимології, яка виражає тенденцію до досягнення стану мотивації кожного слова, що спостерігається на рівні всіх мов. Саме тому ми зустрічаємось з фактом "співпадіння матеріального вигляду слів та їх значень в дуже далеких за своїм ладом мовах", що неодноразово відмічалось³⁸. У зв'язку з цим можна навести приклади наївної етимологізації в Стародавній Греції (пор. "Кратил" Платона), так зване "інтуїтивно-мнемонічне зближення" значень слів, яке широко практикувалося в лексикографії XVII–XVIII ст. Наприклад, рос. "бой" та англ. "boy", тобто "хлопчик", або рос. "дед" та англ. "dead", тобто "мертвий". Морфологічна диференціація як спосіб мотивації слів не може вважатися прикладом наївного підходу до аналізу мов, бо дескриптивна лінгвістика вважає цілком припустимим виділення таких сегментів, як "con", "duct", "re", "ceive" та ін. у словах "conduct", "receive", хоча з точки зору аналізу синхронічного стану вони не можуть членуватися³⁹.

Другий етап навчання іноземної мови (після здійснення мотивації іноземного слова) є його включення у сферу основних аспектів вербального досвіду, які впливають із структури універсальної моделі буття. Тут ми виділяємо чотири основні конструкти буття – речовинно-субстанціональний, динамічний, польовий (просторовий), часовий – за числом базових ізомерій (симетрій) системного аналізу⁴⁰. У сфері мови дані чотири засади знаходять різноманітне втілення. Це й чотири основні частини мови, також як і чотири "логіко-граматичні" засади мови як "найбільш загальні моделі, в яких думка формує смисл", що виражаються у відношеннях тотожності, екзистенції, іменування, предикації⁴¹. Покажемо відповідність цих засад мови до фундаментальних конструктів матерії, частин мови і членів речення: номінація – речовина, іменник, підмет; тотожність – час, прикметник, означення; екзистенція – рух, прислівник, обставина; предикація – поле, дієслово, присудок. Окрім цього, "все, здавалось, безмежне розмаїття мовних вчинків поділяється на чотири основні класи, так звані комунікативні типи: розповідання,

²⁹ Гриндер М. Исправление школьного конвеера. – Нью-Йорк, 1994. – 195 с.

³⁰ Щерба Л. В. Общеобразовательное значение иностранных языков // Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Наука, 1974. – С. 354.

³¹ Щерба Л. В. Общеобразовательное значение иностранных языков. – С. 342.

³² Выготский Л. С. Мышление и речь // Избранные психологические исследования. – М.: Изд. АПН РСФСР, 1956. – С. 269–371.

³³ Гвоздев А. П. Вопросы изучения детской речи. – М.: Изд. АПН РСФСР, 1961. – С. 157, 460.; Ушакова Т. Н. Функциональные структуры второй сигнальной системы.

³⁴ Ушакова Т. Н. Функциональные структуры второй сигнальной системы. – С. 118.

³⁵ Стрелева Т. В. Некоторые вопросы исторической лексикографии // Иностранные языки в школе. – 1977. – № 4. – С. 3–16.

³⁶ Ушакова Т. Н. Функциональные структуры второй сигнальной системы. – М.: Наука, 1979. – 248 с.

³⁷ Там само.

³⁸ Маковский М. М. Языковая сущность семасиологических процессов // Иностранные языки в школе. – 1975. – № 4. – С. 11–20.

³⁹ Философские основы зарубежных направлений в языкознании. – М.: Наука, 1977. – 296 с. – С. 189.

⁴⁰ Урманцев Ю. А. Начала общей теории систем // Системный анализ и научное знание. – М.: Наука, 1978. – С. 4–32.

⁴¹ Арутюнова Н. Д. Предложение и смысл. – М.: Наука, 1979. – С. 18–20.

запитування, спонукання, оклик⁴². В. В. Виноградов виділяє чотири категорії слів: категорії номінації, буттєвих відношень, сфера оцінок, емоційно-вольові вияви⁴³. З. І. Кличнікова виявила чотири групи "категорій смислової інформації", які співвідносяться з виноградівськими типами: категоріально-пізнавальні, ситуативно-пізнавальні, оціночно-емоційні, спонукально-вольові⁴⁴.

Треба додати, що мова реалізується у сфері чотирьох аналізаторів чуттів, що співвідносяться з чотирма видами мовної діяльності – читанням, говорінням, писанням, слуханням. Д. Хаймс (див.:⁴⁵) виділяє чотири параметри комунікативної компетенції: граматична правильність (час), здійсненність (рух), прийнятність як відповідність вислова до тексту або ситуації (поле), зустрічність як вірогідність вживання тієї чи іншої мовної одиниці (речовина). Можна говорити й про чотири типи "формальних особливостей думки", обумовлених структурними якість мовних одиниць⁴⁶. Відмітимо й чотири основні рівні мови: фонологічний (це сфера фундаментальних структурних елементів мови, які, як писав Ф. де Соссюр, характеризуються тим, що не змішуються з іншими⁴⁷, тобто їм притаманна речовинна "непроникненість"), який співвідноситься з речовинно-субстратним аспектом матерії; морфологічний, який визначає порядок слідування мовних форм та принципи їх поєднання (час); лексичний, що відображає динаміку лексичних одиниць (рух); синтаксичний, що визначає відношення всіх елементів мови (поле).

Ф. де Соссюр пише, що необхідна участь як мінімум трьох взаємодіючих слів у утворенні четвертого⁴⁸, тобто тут показаний принцип "мінімальної лексичної взаємооборотності", що впливає з четвертинної логічної координації, яка відбита в схемі фундаментальної моделі буття.

Отже, другий етап навчання іноземної мови передбачає вживання слова (яке вже отримало відповідну семантичну мотивацію) у сфері чотирьох основних лексико-семантичних контекстів, що відображають чотири фундаментальні конструкції матерії; тим більше, що з точки зору нейролінгвістики "повторення одних і тих же елементів у різних мовних подразниках є основою генералізації, узагальнення тих мовних сигналів, які містять повторювані елементи"⁴⁹. А це є необхідною процедурою для формування відповідного часового зв'язку у сфері першої та другої сигнальної системи. Таким чином, тут відбувається сплавлення двох "поверхів" мови – фонологічно-морфологічного та лексико-синтаксичного, єдність яких, як пише Ф. Ф. Фортунатов, впливає з єдності комунікації⁵⁰. Треба сказати, що дане вживання слова у сфері чотирьох аспектів мови – зовсім не обов'язкова процедура засвоєння слова та мови, бо сам процес мотивації іноземного слова та його включення в лексико-граматичний лад рідної мови передбачає його "обкатку" у сфері чотирьох аспектів мови. Все ж задля закріплення окремих структурно-морфологічних та лексико-граматичних особливостей лексичної одиниці, що засвоюється, слід вжити її щонайменше у сфері чотирьох частин мови в межах єдиного комунікативного контексту. Подано приклад такого вживання слова "strong (strong, strength, to strengthen, strongly)": The strength of his speech was great, because his arguments were strengthened with many examples, but he was strongly criticized and that struck him, although he had a strong nervous system.

Треба відмітити, що слово, яке засвоюється, має бути вживане у сфері чотирьох видів мовної діяльності, тобто має бути почуте, побачене, написане та вимовлене. Треба сказати і те, що закон актуалізації інформації⁵¹ приводить нас до висновку, що лексична конструкція, яка запам'ятовується, повинна бути повторно актуалізована через сім циклів в межах тієї чи іншої одиниці часу, оскільки показано, що зі збільшенням інтервалу між сеансами запам'ятовування вербального матеріалу швидкість завчання збільшується⁵².

5. НОВІТНІ НЕТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИЧНІ НАПРЯМИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Коротко розглянемо деякі новітні нетрадиційні методичні напрямки викладання іноземних мов сугестивно-синергетичного спрямування.

Гештальттеорія (М. Вертхеймер, Г. Мюллер, В. Келер, К. Коффка, Ф. Перлз й ін.) ґрунтується на вченні про гештальте – цілісну організацію об'єкта сприйняття, за яких умов тільки і можливе засвоєння знань. Звідси будується особлива теорія засвоєння як одномоментне відображення в ході навчальної діяльності. Вправи з гештальттеорії оперують досить великими закінченими в значеннісвому відношенні фрагментами інформації, що передбачає відображення та збереження структури фрагмента і його змісту.

Теорія нейролінгвістичного програмування (НЛП, NLP – Neuro Linguistic Programming) являє собою процес навчання у вигляді руху інформації крізь нервову систему людини. У моделі НЛП виділяються: а) вхід інформації, її збереження, переробка і відтворення в тій або іншій формі; б) два види інформації: сенсорна (нейро) і вербальна (лінгво); в) три типи сенсорних модальностей у дітей, що відрізняються розвитком візуальних, аудіальних або кінестетичних (дотик) каналів проходження інформації; г) два типи дітей, що відрізняються розвитком різних півкуль мозку. Кожна дитина має своє індивідуальне сполучення особливостей нервової системи, що і визначають успішність або неуспішність даної системи навчання⁵³.

Сугестопедична концепція навчання реалізується на основі механізму навіювання, що приводить до надзапам'ятовування та передбачає комплексне використання усіх вербальних і невербальних, зовнішніх і внутрішніх засобів сугестії⁵⁴. Сугестопедія у навчальному процесі використовує музика та йогівські вправи. Зараз у Московському державному університеті розроблено сугестивний метод активізації резервних можливостей⁵⁵, який використовує синергетичний принцип колективного співпраці.

⁴² Артёмов В. А. Психология обучения иностранным языкам. – М.: Просвещение, 1969. – С. 58.

⁴³ Виноградов В. В. Русский язык. – М.: Высшая школа, 1972. – С. 31–32.

⁴⁴ Кличникова З. И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке. – М.: Просвещение, 1973. – С. 96–97.

⁴⁵ Философские основы зарубежных направлений в языкознании. – С. 244.

⁴⁶ Чесноков П. В. Неогумбольдтианство // Философские основы зарубежных направлений в языкознании. – М.: Наука, 1977. – С. 7–62.

⁴⁷ Философские основы зарубежных направлений в языкознании. – С. 111.

⁴⁸ Соссюр Ф. де Труды по языкознанию. Курс общей лингвистики. – М.: Прогресс, 1977. – С. 48–58.

⁴⁹ Ушакова Т. Н. Функциональные структуры второй сигнальной системы. – С. 148–149.

⁵⁰ Фортунатов Ф. Ф. Избранные труды. – М.: Учпедгиз, 1956.

⁵¹ Магазанник В. Д. Структурирование информации человеком при принятии решения // Психологический журнал, т. 18. – 1997. – № 1. – С. 90–102.

⁵² Ховланд К. Научение и сохранение заученого у человека // Экспериментальная психология /под ред. С. Сивенсона/, т. 2. – М.: Изд. Ин. лит, 1963. – С. 154.

⁵³ Крючков Г. Гуманістичний підхід у навчанні іноземних мов // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 6–10.

⁵⁴ Лозанов Г. Сугестология. – София, 1971. – С. 249.

⁵⁵ Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам. – М., 1982. – С. 7–38.

*Емоційно-смісловий метод*⁵⁶ використовує, окрім лівопівкульової, логіко-раціональної сфери психічної діяльності учня, правопівкульову, емоційно-підсвідому психічну діяльність, сполучаючи емоційне та логічне через рольові ігри. Цей метод має багато спільного з аудіолінгвальним і аудіовізуальним (структурно-глобальним) методами, які виключають використання рідної мови та передбачають засвоєння матеріалу шляхом імітації та вивчення напам'ять.

*Метод послідовного чергування циклів навчання*⁵⁷ розроблено в Тбіліському державному університеті й Санкт-Петербурзькій лісотехнічній академії. Навчальний процес передбачає чергування циклів видів навчальної діяльності навчання. Закон актуалізації інформації⁵⁸ приводить нас до висновку, що лексична конструкція, яка запам'ятовується, повинна бути повторно актуалізована через сім циклів в межах тієї чи іншої одиниці часу, оскільки показано, що зі збільшенням інтервалу між сеансами запам'ятовування вербального матеріалу швидкість запам'ятовування збільшується⁵⁹.

До сугестивних методів відносяться і *сугестокибернетичний інтегральний метод*, який ґрунтується на феномені гіпермнезії⁶⁰. Метод передбачає тривалий процес "занурення" учнів та студентів в іншомовний. Метод "занурення"⁶¹ реалізується тут у доволі штучному мовному середовищі, де використовується обмежений і чітко визначений лексико-граматичний матеріал, який засвоюється через дидактичні ігри та театральну активність. Метод гіпнопедії, розроблений в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні АН України та в КДУ ім. Т. Шевченка⁶² застосовується для введення уві сні інформації шляхом використання чотириелементного комплексу (триразова імітація навчальної програми та одинадцятиразова трансляція програм і перед пробудженням). Релаксопедія також відноситься до сугестивних методик та передбачає поєднання навчальної діяльності з процесом психічної (релаксацийної) саморегуляції тих, хто навчається⁶³.

Ритмопедія – ще одна сугестивна методика, що базується на ритмостимуляції (комплексному впливу на аудіальний та візуальний сенсорні канали людини низькочастотними ритмічними сигналами, які сумуються в підкіркових утвореннях мозку і нав'язують організму ритми, що відповідають фазовим станам. Тут використовується ефект навіювання зовнішнього ритму, що укорінюється у сфері електричної активності мозку⁶⁴. Крім того, вербальний вплив на свідому лівопівкульову сферу посилюється та потенціюється, синергезується інформацією на підсвідомому рівні завдяки світлу, кольору, звуку та мелодії.

"Безмовний шлях" (Silent Way), пошуково-творчий підхід (Explorative-Creative Way) передбачають постійне стимулювання вивчення іноземної мови через її дослідження⁶⁵. Тут створюється ефект синестезії, коли звуки презентуються за допомогою кольорів, а сам навчальний процес реалізується завдяки таким принципам, як дослідження, пошук; ризик; віра в себе; самостійність; економія зусиль; самоконтроль; творчість; емоційність; мотивація до спілкування; взаємодопомога та емпатія.

Синергетичні (спільні, колективні) методи також отримали розвиток останнім часом. Тут можна говорити про групове комунікативне навчання (Community language Learning)⁶⁶ та вивчення шляхом об'єднаних зусиль (Confluent Education)⁶⁷, які використовують емоційне стимулювання шляхом використання творів мистецтв, фантазії учнів, дидактичної гри.

Слід сказати, що всі розглянуті освітні підходи так чи інакше реалізують синергетичні принципи. Так ґештальттеорія базується на принципі цілісності сприйняття та структуралізації об'єктів реальності ("ціле більше частин"), сугестопедична теорія використовує перехідні (синергетичну) фазові стани психіки, а нейролінгвістичне програмування бере за мету синтез всіх психофізіологічних аспектів людини. У скарбниці педагогічних систем можна знайти такі, які націлені на реалізацію зазначених підходів.

⁵⁶ Шехтер И. Ю. Подход к обучению языку // Актуальные проблемы учебного процесса. – М., 1973.

⁵⁷ Гегечкори Л. Ш. Системный подход к обучению языкам взрослых // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М., 1979. – Вып. 5. – С. 63-73.

⁵⁸ Магазанник В. Д. Структурирование информации человеком при принятии решения // Психологический журнал, т.18, № 1, 1997. – С. 90-102.

⁵⁹ Ховланд К. Научение и сохранение заученого у человека // Экспериментальная психология / под ред. С. Сивенсона, т. 2. – М.: Изд. Ин. лит., 1963. – С. 154.

⁶⁰ Петрусинский В. В. Сугестокибернетический интегральный метод ускоренного обучения // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М., 1977. – Вып. 3. – С. 11-12.

⁶¹ Плесневич А. С. Теоретические основы ускоренного курса обучения английскому языку по методике «погружение» // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М., 1977. – Вып. 3. – С. 142-148.

⁶² Мельник С. И. Некоторые проблемы гипнопедии в связи с интенсификацией процесса обучения иностранным языкам // Лингвистика и методика в высшей школе. – М., 1967. – С. 194-202.

⁶³ Шварц И. Е. Экспериментальная разработка основ релаксации // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М., 1977. – Вып. 2. – С. 63-71.

⁶⁴ Бурденюк Г. М., Миркман И. Я., Рабичев Л. Я., Освальд М. Г., Лосытинский В. А. Из опыта применения ритмопедии для интенсификации процесса обучения иностранным языкам. // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М., 1977. – Вып. 3. – С. 162-168.

⁶⁵ Knibbler W. A closer look at Suggestopedia and the Silent Way // Journal of the Society for Accelerative Learning and Teaching. – 1982. – № 7/4. – P. 330-340.; Lantolf J. Silent Way in a university setting: An applied research report // The Canadian Modern Language Review. – 1986. – 43/1. – P. 34-58.; Knibbler W. The Explorative Creative Way. Implementation of a Humanistic Language Teaching Model. – Tubingen: Gunter Narr Verlag, 1989.

⁶⁶ Knibbler W. The Explorative Creative Way. Implementation of a Humanistic Language Teaching Model. – Tubingen: Gunter Narr Verlag, 1989.

⁶⁷ Grosjean V. En quoi le community language learning est une approche nouvelle? // Knibbler W. and Bernards M. New Approaches in Foreign Language Methodology; Proceedings of the 15th AIMAV Colloquium, Nijmegen / Bruxelles: Department of Applied Linguistics / AIMAV. – 1984. – P. 113-118.

6. ВИКОРИСТАННЯ ФЕНОМЕНА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АСИМЕТРІЇ ПІВКУЛЬ ГОЛОВНОГО МОЗКУ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Среба сказати, що метод навчання іноземних мов, який пропонується, спирається також і на концепцію "нової" парадигми освіти, яка розробляється у нашій психолого-педагогічній лабораторії. Наша синергетична концепція освіти, евристичною ідеєю котрої є формулювання психофізіологічного і суспільно-особистісного змісту мети психологопедагогічного впливу у межах освітнього процесу та теоретичне обґрунтування шляхів досягнення стану гармонії людини, який є цією метою, – дана концепція базується на розробці засобів формування психологічного стану функціонального узгодження півкуль мозку людини.

Функціональне узгодження півкуль у плані навчання іноземних мов передбачає процес мотивації іноземної інформації через лексичний та досвідний базис володіння рідною мовою, коли асоціативно-конкретний, багатозначний, експресивний правопівкульовий аспект пізнання світу поєднується з аналітично-абстрактним, лівопівкульовим аспектом такого пізнання. Метод інтеграції правого та лівого типів осягнення буття як навчальний засіб ілюструється педагогічною системою В. Ф. Шаталова, що має дивовижний ефект⁶⁸. Ця система використовує принцип півкульового синтезу, коли у рамках навчального процесу приводяться до гармонії два аспекти людської психіки – "правий" ("конкретний") та "лівий" ("абстрактний"). Тут з одного боку учні одержують той чи інший набір конкретних фактів (математичних, історичних, географічних...), а з іншого – всі ці факти перекладаються на мову опорних сигналів, що є абстрактними категоріями. Учні вчаться цілеспрямовано та регулярно маніпулювати одночасно двома протилежними один по відношенню до іншого рядами реалій нашого життя, здійснюючи їх взаємну трансформацію, коли конкретне розуміється через абстрактне, а абстрактне – через конкретне. Достатньо тривала практика приведення до функціональної єдності право- та лівопівкульового боків психічної активності сприяє формуванню установки на "інтегральну" психічну активність, у межах якої виявляється прагнення до творчості і як результат – незмірно форсується учбова діяльність. Цікаво, що система В. Ф. Шаталова активізує не лише суто абстрактно-логічний (лівопівкульовий), але й емоційно-образний, потрібно-мотиваційний, правопівкульовий аспекти психічних функцій, коли навчання, подібно до гри, стає самоціллю, перетворюючись на самоцінний, самодостатній феномен, коли, що дивовижно, всі діти починають малювати. Актуалізація одночасно правого та лівого аспектів людини недвозначно свідчить про високорозвинену інтегрально-творчу форму психічної активності, що передбачає єдність логічного та експресивного початків особистості, які у звичайному стані виявляються конкуруючими та гальмують одне одного.

Розглянемо *методику "чуттєвої підтримки"*, який включається в контекст апроксимально-аналітичного методу. Ця методика пов'язана з психологічними особливостями сприйняття світу людиною, яке здійснюється в межах двох каналів, які втілюються у механізмах переробки інформації півкулями головного мозку людини: 1) через правопівкульове сприйняття забезпечується цілісно-континуальне відображення дійсності, яке деякі філософи називають мисленням "всім тілом"; 2) через канал лівопівкульового сприйняття забезпечується диференційовано-вибіркове, дискретне відображення дійсності. Можна констатувати, що людина, у певному сенсі, є поліфункціональною системою, що працює як в режимі цілісного, так і дискретного відображення та освоєння світу. Ці режими можуть стикатися та переходити один в один. У цьому випадку конкретний подразник (стимул) зовнішнього середовища може "перекодуватися" та отримувати фізіологічну проекцію, яка йому не притаманна. Це перекодування виявляє феномен синестезії, коли один, наприклад, слуховий подразник, реалізується не лише на рівні слухового, але й зорового, іноді тактильного аналізатора відчуттів, створюючи ефект, коли "звуки світять, фарби співають, а запахи закохуються"⁶⁹. Доведено: інформація, що надходить до нас ззовні, тим краще буде засвоюватися, чим ширше канал її сприйняття, чим більше аналізаторів відчуттів включаються у процес її переробки. Це пояснюється синергетичним чинником синестезії, коли органи відчуттів функціонують сумісно, виявляючи явище синергії. Синергізм, у відомому сенсі, є феноменом синхронного, спільного функціонування тих чи інших систем організму, ефект якого у багато разів перевищує сумарний результат окремого функціонування цих систем, тобто синхронна робота органів відчуттів виявляє ефект синергізму. Виникає питання: яким є "алгоритм" цієї синхронності? Він виводиться із особливостей функціонування півкуль головного мозку людини. Виявляється, що права півкуля віддає перевагу гарячим, а ліва – холодним кольорам⁷⁰. Крім цього, слова, що відносяться до різних граматико-мовних категорій, по різному сприймаються півкулями⁷¹. Відзначається, що дієслова просторічного типу ("бовкнути", "поцупити") ліпше сприймаються лівою півкулею. Дієслова тілесної модальності ("мерзнути", "нюхати") – правою півкулею. Дієслова, що відображають дії ("іхати", "мити") – сприймаються однаково обома півкулями. Просторово-часові прикметники ("довгий", "задній", "протяжний") краще сприймаються правою, а відносні ("водний", "рибний", "кінний") – лівою півкулею. Домінування лівої півкулі виявляється під час впізнавання лексем, що відіграють провідну роль у синтаксичному оформленні висловлювань, у процесі пізнання абстрактних слів, що характеризуються малим ступенем образності та широкою полісемією. Перевага правої півкулі виявляється у випадках відображення повнозначних слів, що пояснюється більшою мірою їх конкретності, образності та вузьким набором значень, які стоять за ними.

Крім цього, права півкуля краще сприймає ліве, а ліва – праве зорове поле людини; числа, букви, слова, символи ліпше сприймаються при їх пред'явленні в праве поле зору, в той час як предмети, образна інформація – при їх пред'явленні в ліве поле зору. Слід відзначити ще одну закономірність: права півкуля спрямована на сприйняття мелодичного аспекту музичної та вербальної інформації, а ліва – на сприйняття її ритмічного малюнка⁷².

Таким чином, слова та взагалі вся вербальна інформація, що подається для засвоєння, може бути проаналізована з позиції її належності до «правопівкульової» чи «лівопівкульової» інформації. Якщо при цьому виявляється правопівкульова інформація, то її доцільніше дублювати подразниками правопівкульового ряду: мелодичною музикою, гарячою

⁶⁸ Шаталов В. Ф. Эксперимент продолжается. – М.: Педагогика, 1989. – 336 с.

⁶⁹ Галеев Б. М. Искусство и техника: Проблемы синестезии в искусстве. – Казань: Изд. КГУ, 1987. – С. 16.

⁷⁰ Николаенко Н. Н. Взаимодействие полушарий мозга в процессе восприятия и обозначения цвета // Сенсорные системы. Сенсорные процессы и асимметрия полушарий. – Л.: Наука, 1985. – С. 47–57.

⁷¹ Балонов Л. Я., Деглин В. Л., Черниговская Т. В. Функциональная асимметрия в организации речевой деятельности // Сенсорные системы. Сенсорные процессы и асимметрия полушарий. – Л.: Наука, 1985. – С. 99–15.

⁷² Балонов Л. Я., Деглин В. Л., Черниговская Т. В. Функциональная асимметрия в организации речевой деятельности // Сенсорные системы. Сенсорные процессы и асимметрия полушарий. – Л.: Наука, 1985. – С. 99–15.; Симерицкая Э. Г., Блинов С. М., Яковлев А. И., Копелев Л. В. О доминантности полушарий в восприятии чисел // Физиология человека. – 1978. – № 6. – С. 971–976.; Музыка "левая" и "правая" // Наука и жизнь. – 1985. – № 4. – С. 47.

кольоровою гамою, а її графічне зображення слід розмішувати в лівому просторі зору (на лівому боці дошки). Якщо ми маємо лівопівкульову інформацію, то її слід дублювати ритмічною музикою, барабаним дробом, холодною кольоровою гамою тощо.

Треба додати, що нова парадигма освіти, яку ми розробляємо, передбачає використання ефекту півкульового синтезу, коли інформація правопівкульового та лівопівкульового ряду подається одночасно та синхронізується. У цьому випадку ми сприяємо розвитку умов для синестезії та медитативного стану, який характеризується функціональною синхронізацією півкуль і який дає можливість запам'ятовувати великі масиви інформації.

Необхідно зазначити, що лексичні одиниці в процесі навчальної діяльності можна подавати у різних вербальних контекстах. Подібно до того, як існують три види логічних відношень між основними типами суджень (підпорядкування, контрасту та контрадикторності), як існують три етапи розвитку діалектичного протиріччя (тотожності, відмінності, протилежності), так само ми маємо три типи вербального контексту, що співвідносяться з етапами розвитку діалектичного протиріччя: 1) тотожний контекст, де слова, головним чином синоніми, сукупно реалізуються у межах тотожного граматико-змістового оточення; 2) контрастний контекст; 3) поляризований контекст, де слова, головним чином антоніми, створюють внутрішню поляризований, "напружений" лінгвістичний лад комунікації.

Три типи контекстів можуть бути використані суворо диференційовано, що дозволяє виконувати різні завдання в процесі навчання іноземної мови. За цих умов слід знати, що тотожний контекст активізує роботу правопівкульових, а контрастний та контрадикторний – лівопівкульових механізмів переробки інформації, що прямо впливає з особливостей півкульових стратегій сприйняття дійсності. Річ у тім, що права півкуля спеціалізована в аналоговому, тотожному, континуальному, циклічному, а ліва – аналітичному, дискретному, послідовному, полярному мисленні й відображенні дійсності. Виходячи з цього ми розробили метод "вербальної генералізації", який передбачає подачу лексичного матеріалу комплексно. Так, наприклад, вивчаючи прикметники, можна подавати їх в обмеженому дистрибутивному контексті, що створює своєрідну експресивну атмосферу (яка характерна для правопівкульової стратегії переробки інформації), в котрій прикметники одержують контекстуально-смыслову мотивацію на базі головним чином адективів же, тобто слів, що відносяться до подібної граматико-змістової категорії.

Проблеми аудіювання. Одна з важливих проблем викладання іноземних мов пов'язана з аудіюванням мовного матеріалу. Тим більше, що аудіювання – це «приховане» мовлення, оскільки в процесі аудіювання поряд з органами слуху функціонує артикуляційний апарат людини. Вивчення іноземної мови – це значною мірою процес психологічний. Психологічні труднощі аудіювання полягають перш за все у тому, що незнайомі та малознайомі слова, які пред'являються, викликають стан достатньо тривалого гальмування нервових процесів у корі головного мозку. На знайомі слова мозок реагує швидкозгасаючими нервовими гальмуваннями⁷³. Таким чином, тривалий стан гальмування, який має місце при пред'явленні незнайомих слів серед потоку знайомих, є досить серйозною перешкодою для розуміння аудіоматеріалу. Для подолання цих труднощів слід, як ми вважаємо, йти шляхом, проторованим самою природою, тобто дотримуватися закономірностей розвитку мови у дітей. Необхідно сформувати психологічну установку, яка передбачає, що основний об'єм уваги учнів був би спрямований не на сприйняття лексичного матеріалу, а на сприйняття інтонації, яка займає провідне місце на початкових етапах розвитку мови. Адже найпершою комунікативною установкою для немовляти є установка на відбиття саме просодичних компонентів мови, тим більше, що права півкуля, яка функціонально домінує на цьому етапі розвитку людини, – це переважно «інтонаційна», невербальна півкуля, що сприймає мелодичний аспект мови, в той час як ліва вербальна півкуля спрямована на відображення ритмічного малюнку мовлення. Процес засвоєння мовних навичок спілкування проходить у своїй початковій стадії саме через засвоєння фонетико-інтонаційної структури мови, що є фундаментом, на якому будуються всі подальші етапи розвитку мовний вмін та навичок. Необхідно відмітити, що інтонація й далі продовжує відігравати провідну роль у процесі мовної комунікації. "Вчені вже давно встановили факт, що розуміння письмового тексту можливе тільки тоді, коли людина, що його читає, визначила ту інтонацію, яка прихована у написаному реченні"⁷⁴. Отже, від час вивчення іноземної мови слід йти від інтонації до слова, а не навпаки, тобто засвоєння інтонаційних моделей мови, її фонетичної «тканини» має першорядне значення в процесі оволодіння іноземною мовою.

Метод "вербальної синергізації" (генералізації). Необхідно зазначити, що лексичні одиниці в процесі учбової діяльності можна подавати у різних вербальних контекстах. Подібно до того, як існують три види логічних відношень між основними типами суджень (підпорядкування, контрасту та контрадикторності), як існують три етапи розвитку діалектичного протиріччя (тотожності, відмінності, протилежності), так само ми маємо три типи вербального контексту, що співвідносяться з етапами розвитку діалектичного протиріччя: 1) тотожний контекст, де слова, головним чином синоніми, сукупно реалізуються у межах тотожного граматико-змістового оточення; 2) контрастний контекст; 3) поляризований контекст, де слова, головним чином антоніми, створюють внутрішню поляризований, "напружений" лінгвістичний лад комунікації.

Три типи контекстів можуть бути використані суворо диференційовано, що дозволяє виконувати різні завдання в процесі навчання іноземної мови. За цих умов слід знати, що тотожний контекст активізує роботу правопівкульових, а контрастний та контрадикторний – лівопівкульових механізмів переробки інформації, що прямо впливає з особливостей півкульових стратегій сприйняття дійсності. Річ у тім, що права півкуля спеціалізована в аналоговому, тотожному, континуальному, циклічному, а ліва – аналітичному, дискретному, послідовному, полярному мисленні й відображенні дійсності. Виходячи з цього ми розробили метод "вербальної генералізації", який передбачає подачу лексичного матеріалу комплексно. Так, наприклад, вивчаючи прикметники, можна подавати їх в обмеженому дистрибутивному контексті, що створює своєрідну експресивну атмосферу (яка характерна для правопівкульової стратегії переробки інформації), в котрій прикметники одержують контекстуально-смыслову мотивацію на базі головним чином прикметників же, тобто слів, що відносяться до подібної граматико-змістової категорії. Наприклад:

My dog is vigil, bold and strong
Its eyes are watchful, legs are long.
But friend of mine has a little cat
It's a sleepy, meek, weak, timid pet.

Оволодіння іноземною мовою – це, насамперед, оволодіння "духом", почуттям цієї мови. Кожному вчителю іноземної мови зрозуміло, що існує дещо невланне, деяка мовна "аура", яка має першорядне значення у процесі оволодіння мовою.

⁷³ Бехтерева Н. Слово о нейронных ансамблях // Наука и жизнь. – 1976. – № 8. – С 45–47.

⁷⁴ Минаев Л. В. Слово в речи и языке. – М.: Высш. шк., 1986. – С. 7

При цьому даний процес актуалізується як переважно психологічне явище. Нами розроблена концептуальна система мовної "аури". Один з елементів цієї системи – "словотвірний простір" мови, опанування яким здійснюється за допомогою засвоєння словотвірних моделей у комплексному вигляді. Тобто всі словотвірні моделі можна подавати в обмеженому інформаційному контексті. Тоді людина, яка вивчає іноземну мову, має можливість повторювати їх достатньо часто, набуваючи здібності безсвідомо-автоматичного їх вживання, що формує почуття мови на рівні процесів словотворення. Наведемо приклади таких словотвірних моделей:

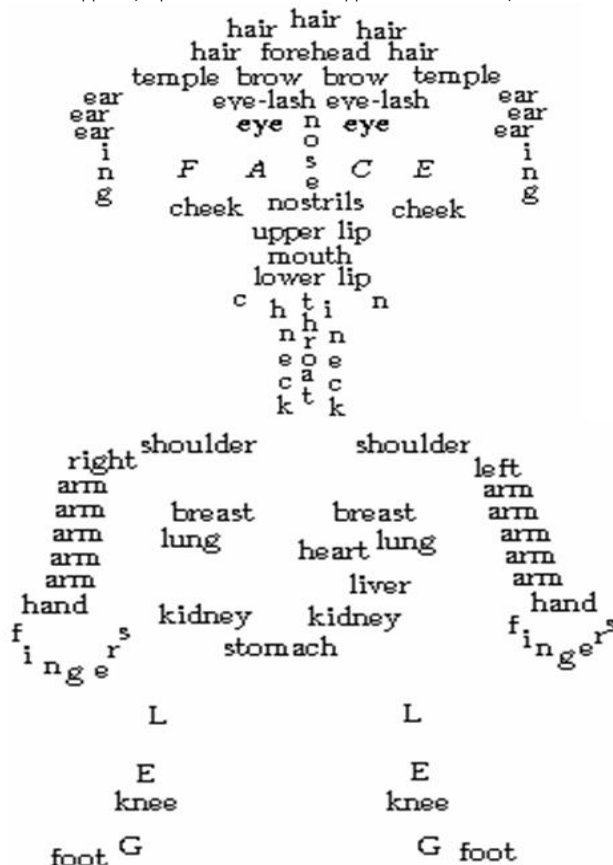
It was a *peaceful* and *playful* whale,
It *played* with me in *peace* all day.
This car is out of fashion, I would say.
Once it was fashionable but now is in decay

A Dangerous Man

This man always gets in danger,
His own life he would endanger.

Метод "ейдетичної активації". Інтерес являє й метод "ейдетичної активації", який передбачає образно-предметне підкріплення лексичного матеріалу, що подається учням. Даний метод широко використовується в школі у вигляді так званої наочності. Однак, продублювати всі слова наочними засобами неможливо. Тут в пригоді стає ейдетична пам'ять. В учнів, особливо молодших, психічні функції яких характеризуються правопівкульовим домінуванням, спостерігається високий рівень активації образно-ейдетичної пам'яті. Вони володіють здібністю (яка поступово втрачається по мірі розвитку лівопівкульових функцій) візуалізувати образи навколишнього середовища, тобто бачити їх із заплющеними очима на тлі свого "внутрішнього екрану". Таким чином, кожна лексична одиниця, що пред'являється, може підкріплюватися візуалізацією відповідних образів.

Метод "конкретної поезії". Подамо ще один метод навчання, який ми називаємо методом "конкретної поезії", оскільки у даному випадку ми пристосовуємо до цілей навчання деякі з принципів "конкретної поезії". Процес запам'ятовування, як вже відзначалося, значно полегшується, коли в роботу включаються одночасно різні аналізатори відчуттів, коли одночасно функціонують два протилежні канали обробки інформації – лівопівкульовий та правопівкульовий. Отак, вивчаючи тему "Зовнішність" можна використовувати так звану образно-вербальну, синтетичну інформацію, в якій образне пред'являється через вербальне, а вербальне – знаходить свою реалізацію через образне. Тут можна використовувати зображення людини, що намальоване за допомогою слів, які позначають частини тіла:

Функціональна єдність півкуль знаходить втілення і в такому дидактичному засобі. Вивчаючи прислів'я, які відображують мудрість народу та містять найбільш вживані лексичні одиниці та синтаксичні структури, слід дублювати текст окремого прислів'я малюнком (пиктограмою), що його виражає. Таким чином ми досягаємо синтезу вербального та образного, коли вербально-графічне та конкретно-образне відображення прислів'я записується, зображається самими дітьми та існує в єдиному ситуативному контексті.

Методика "**повного фізичного реагування**" (МПФР), що виявляється синергетичною за психологічним змістом, не має одноосібного автора (хоча в багатьох літературних джерелах наводиться ім'я Джеймса Ашера). Основи були закладені у 20-х роках ХХ ст. у працях Г. Палмера. Ця методика полягає у фізичному виконанні учнями усних команд учителя. Цей метод був розвинений Дж. Ашером, який, працюючи над методикою, занурювався в практичну психологію, щоб пояснити її ефективність через концепції ФАМ, зокрема через роль правої півкулі головного мозку в оволодінні рідною мовою і зв'язок МПФР з правою півкулею. Основою цієї синергетичної методики є співвідношення слів і дій. Ці два види діяльності (усного

мовлення та ілюстрації сказаного фізичними рухами) представляють собою чудовий механізм для вивчення мови. Тисячі вчителів-мовників скористались ним. Вони використовували його в найрізноманітніших обставинах. Деякі з них вважають, що це – «прямий метод», який дозволяє під час навчання використовувати лише мову, що вивчається. Інші застосовували цей механізм лише у формі команд, на які давалася фізична відповідь. Також учителі використовували інші поєднання голосу і дії. Цей підхід практикується іноді лише на початковому етапі навчання мові, іноді – на більш високому. В деяких випадках учителі не спонукають учнів до говоріння доти, доки вони не почнуть робити це за власною ініціативою. Інші починають учити мовленню з використанням МПФР одразу. І все ж таки, не дивлячись на таку велику різноманітність поглядів і методів використання схеми "говоріння + рух", кожен учитель, який скористався нею, побачив, що це надзвичайно сильний механізм навчання.

Для кращого розуміння основних засад методики звернемося до висновків її засновника Дж. Ашера. Ключовими положеннями його методики є: розуміння розмовної мови повинне розвинути до говоріння; розуміння розвивається через рухи учнів. Наказовий спосіб є сильною допомогою, бо вчитель дає команди, щоб скерувати поведінку учнів. Експериментальні дослідження передбачають, що більшість граматичних структур і сотні слів можна вивчити за допомогою правильного використання вчителем імперативу; не ставте на меті примусити учнів говорити; коли в пізнавальній сфері учня відбудеться інтеріоризація мови через розуміння того, що він чує, тоді він буде готовий до говоріння. Кожен учень почне вільно конструювати речення. Як бачимо, Дж. Ашер наголошує на імперативі. Але "розуміння, що розвивається через рухи учнів", дозволяє розвивати розуміння мови через рухи не лише тільки засобом команд.

Підхід Дж. Ашера базується на ілюстрації того, як діти оволодівають своєю рідною мовою. Звичайно, діти рухаються, відповідаючи не тільки на накази. Такі запитання, як: "Можна погратися з твоєю лялькою?", "Ти хочеш печива?", "Цей м'який?" передбачають фізичну відповідь у дитини, яка лише починає розуміти розмовну мову. Дж. Ашер звертається до праці Ж. Піаже про функціонування півкуль головного мозку. Немовля починає розпізнавати знаки і звуки споглядаючи, торкаючись, хватаючи, тягнучи всіма невербальними моторними рухами, виявляючи сензитивний період, коли дитина отримує розуміння того, як влаштований світ і речі в ньому, включаючи і мову. Це розуміння реалізується через активність правої півкулі, воно є дуже важливим для подальшого розвитку таких функцій, як говоріння, логічне мислення, вирішення задач через символи (слова, цифри, поняття), що реалізуються на рівні лівопівкульових процесів.

Отже, вважається, що МПФР доречно в будь-якій ситуації, в якій мова, що вивчається, використовується з жестами. Таким чином, можна значно розширити концепцію методики і за допомогою цієї методики досягти значно більших результатів, аніж просто через команди. Аналіз методики показав, що найефективніше застосовувати її для розвитку навичок усного мовлення⁷⁵.

Акмелінгвістика – сфера не тільки наукової, але і практичної діяльності, яка розглядає і використовує закономірності, чинники і механізми розвитку студента з метою досягнення ним найбільш високих результатів у вивченні іноземної мови. Тобто мова тут виступає як засіб досягнення особистого "акме". Основними принципами акмелінгвістики є: системний підхід до навчання іноземним мовам; орієнтація на акмеограму; врахування психофізіологічних і інших особливостей студентів; дотримання ієрархічності в подачі навчального матеріалу; опанування акмеетикою.

Під час реалізації такого акмеологічного навчання розглядаються п'ять основних складових системи «ВНЗ»: мета, об'єкт, інформація, методи, суб'єкт.

Мета – соціальне замовлення, орієнтоване на максимум, тобто на підготовку фахівця «екстра-класу».

Об'єкт навчання – студент, якого навчають спеціально відібраним умінням з метою формування самостійності і креативності до закінчення вузу. Ці відібрані уміння вносяться до планів, програм, підручників, екзаменаційних вимог тощо, що складає компонент системи – інформацію, тобто зміст навчання. Все, це здійснюється через наступний компонент – методи, а також прийоми, форми, тренувальні вправи, що здійснюють цілеспрямоване навчання акмелінгвістичним умінням через іноземну мову. Навчання проводиться суб'єктом викладання, тобто викладачем, який упевнено володіє методикою управління таким навчанням, щоб виконати держзамовлення, тобто забезпечити становлення компетентного фахівця. Підсумок навчання – перетворити об'єкт на суб'єкт навчання, тобто сформувати навички самонавчання, саморозвитку і самовдосконалення, автономної діяльності майбутнього фахівця.

Перший принцип – системний підхід до навчання іноземним мовам. Передбачається, що перед студентом ставиться освітнє завдання, яке він повинен свідомо прийняти і прагнути до його реалізації на кожному етапі свого навчального циклу. Для викладача це означає, що він повинен дати студентові програму навчання (на семестр, рік, до кінця навчання) з точними

вказівками граматичних тем, об'єму лексики, текстів, тренувальних вправ та ін., а також термінів виконання заданої програми. Чітко роз'яснюється, що він повинен знати і уміти і як цього досягти (зокрема самостійно). Кінцева мета – об'єкт перетворити на суб'єкт навчання, тобто прищепити навички творчого самонавчання, самовдосконалення як в мові, так і в майбутній професії.

Другий принцип – орієнтація на акмеограму – це професіограма з орієнтацією на «акме», на максимум, на ідеал. Основними пунктами акмеограми є відповідальність, автономність, саморозвиток, тобто ті якості, які властиві зрілій гармонійній особистості.

Третій принцип акмелінгвістики передбачає врахування психофізіологічних особливостей студента (особливості пам'яті, уваги, сприйняття, мислення, типи вищої нервової діяльності). Слід враховувати якість цих психофізіологічних особливостей для досягнення найвищого результату в навчанні іноземним мовам і розвитку особистості.

Четвертий принцип акмелінгвістики – ієрархічність і послідовність введення мовних засобів (лексики, граматики, фонетики, орфоєпії) і видів мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, письма, читання).

Тут рекомендується виконання основних правил навчання: 1) від простого до складного; 2) частотності – більше часу і уваги приділяється найбільш частотним явищам в мові; 3) актуальності і пріоритетності – пріоритет віддається тому мовному матеріалу або виду мовленнєвої діяльності, який потрібний для конкретного фахівця (наприклад, для хіміків – читання і переклад, для перекладачів – говоріння, синхронний переклад).

П'ятий принцип акмелінгвістики – опанування акмеетикою, тобто виховання духовно-етичних якостей майбутнього фахівця через мову (текстовий матеріал, рольові і ділові ігри, ситуативні вправи, своє власне ставлення до явищ в суспільстві і ін.).

⁷⁵ TPR is More than Commands – at all Levels. Contee Seely and Elizabeth Kuizenga Romi. – Command Performance Language Institute, 2002. – 180 p. – P. 4.5.

Таким чином, акмелінгвістична технологія, будучи однією з інноваційних технологій навчання іноземним мовам в немовному вузі, на перший план висуває акмеспрямованість, у центрі якої знаходиться креативність особистості. Акмелінгвістика дає можливість по-новому зрозуміти роль і місце кожного виду мовленнєвої діяльності відповідно до реальних потреб професії майбутнього фахівця, тобто передбачає таку перебудову цілей і методів навчання, яка забезпечила б досягнення випускниками вершин в професійній, творчій і духовно-етичній сферах їх майбутньої діяльності⁷⁶.

7. АНАЛІЗ ДЕЯКИХ НЕТРАДИЦІЙНИХ СУГЕСТИВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Проаналізуємо деякі сугестивні технології, в яких реалізовано синергетичний *принцип надслабких сигналів*. Відомо, що оптимальним та найбільш ефективним способом оволодіння тією або іншою іноземною мовою є процес комунікації у середовищі її носіїв. Процес спілкування іноземною мовою повинен займати щонайменше декілька годин на добу для формування цього середовища. Зрозуміло й те, що середня та вища школи не в змозі створити умови для моделювання мовного середовища у повному сенсі цього слова. Нетрадиційні методи викладання іноземних мов роблять спробу розв'язати цю проблему – навчати іноземних мов за межами мовного середовища. Розглянемо деякі з них.

Психофізіологічна суть *гіпнозу* повністю не розкрита⁷⁷, проте можна однозначно констатувати, що гіпнотичний транс значною мірою знижує волевий потенціал особистості, приводить до стану звуженої свідомості. Але саме чинник волевиявлення та пов'язаний з ним фактор цілепокладання складають основу функціонування особистісного початку людини. З іншого боку, людина як особистість формується на ґрунті аналітико-вербального, абстрактно-логічного мислення, відображення та опанування дійсністю. Таким чином, гіпнотичний транс знижує вербально-логічний, мовний потенціал людини. Ось чому гіпнотичний стан навряд чи може стимулювати розвиток вербально-логічного, свідомого компоненту мовної комунікації. Він може використовуватися для навіювання тих чи інших психофізіологічних установок, що однак підриває статус свідомості як волевиявляючого та цілепокладаючого початку людини. Таким чином, очевидно, використання гіпнозу гальмує розвиток дітей як особистостей. Хоча треба додати, що при інтенсивному (комунікативному) вивченні іноземної мови активізується саме права півкуля мозку людини, яка активна у гіпнотичному трансі⁷⁸.

Перейдемо до розгляду *методу І. Давидової*. Цей метод, як і два наведених вище, є “психологічним”, “іраціональним”. Однак його ефективність вельми перебільшена. Проаналізуємо даний метод. Він використовує інформацію, що записана на магнітофонній плівці та подається слухачам. Ця інформація розподіляється серед двох каналів: вербального (частота звука тут у межах вербальної частоти) та екстравербального (частота звука тут більше вербальної – понад 20 тис. герц). В межах вербального каналу інформація, яка пред'являється, приймається на рівні нормальних порогів відчуттів слухового аналізатора. В межах екстравербального каналу інформація, що подається, сприймається на рівні, близькому до надпорогових відчуттів та виступає через це у вигляді чинника, що сприяє вмиканню механізмів сугестії, навіювання. Тут діє правило: те, що сприймається критично, на рівні лівопівкульової рефлексії, не може виступати як навіювання. Те ж, що сприймається некритично, на рівні правої півкулі мозку людини, може поставати сугестивним фактором. Не є секретом, що звук, поданий з екстравербальною частотою, який не може нести вербальної (лівопівкульової) інформації, спричиняє сугестивний вплив на людину. У зв'язку з цим можна навести дані, які доводять, що інвертована мова (тобто мова, котра записана на магнітофонну плівку та відтворюється у зворотному порядку) може сприйматися людьми на підсвідомому рівні та справляти на них сугестивний вплив, спричинюючи деякі несподівані, але наперед програмовані реакції. Існує думка, що ряд відомих поп-груп використовує цей феномен, закликаючи своїх фанів до сатанізму, споживання наркотиків тощо⁷⁹.

Таким чином, суть методу І. Давидової полягає в тому, що людині пред'являється інформація на двох рівнях: на вербальному, де вона сприймається лівою вербальною півкулею⁸⁰, та на рівні екстравербальному, підсвідомому, де інформація сприймається головним чином правою півкулею, яка функціонує у площині підсвідомого⁸¹. Відомо, що інформація, котра сприймається на рівні підсвідомості, виступає як сугестивний чинник, як “керівництво до дії”. Ось чому спеціальний високочастотний сигнал (“subliminal message”), котрий подається по екстравербальному каналу, може виступати у якості активізатора механізмів підсвідомого відображення та освоєння дійсності. При цьому даний високочастотний сигнал, як ми вважаємо, “віддзеркалює”, модулює вербальний сигнал, що подається на вербальному рівні і який, таким чином, може сприйматися некритично, що сприяє його засвоєнню.

Незважаючи на те, що метод І. Давидової “адресується” нашій підсвідомості, він не завжди є ефективним засобом навчання, особливо тоді, коли використовується при навчанні дітей. Річ у тім, що діти, особливо молодші школярі, відрізняються станом нерозвиненості функціональної асиметрії півкуль головного мозку, тобто у них асиметрія свідомості та підсвідомості є вельми слабо вираженою. Ось чому метод І. Давидової, що активізує ресурси підсвідомості, виявляється неефективним щодо застосування до дітей. Але, з іншого боку, цей метод можна ефективно використовувати для навчання дорослих людей з високим індексом півкульової асиметрії. Треба додати, що існує багато методів, подібних до вищевказаного, наприклад “метод 25 кадру”, суть якого полягає у використанні сенсорних подразників для формування відповідних психофізіологічних установок. Пояснити суть формування психофізіологічних установок сугестивного забарвлення можна на основі концепції функціональної асиметрії діяльності півкуль головного мозку людини. Як відомо, підсвідома сфера людської психіки пов'язана з функціонуванням правої,

⁷⁶ Румянцева И. М. Психология речи и лингвopedagogическая психология / И. М. Румянцева. – М.: ПЕР СЭ, Логос, 2004. – 320 с.

⁷⁷ Шертон Л. Гипноз. – М.: Медицина, 1992. – С. 24–63.

⁷⁸ Кабардов М. К., Аршишевская Е. В. Типы языковых и коммуникативных способностей и компетенции // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 34–50.; Каструбин Э. М. Трансовые состояния и “поле смысла”. – М.: Изд. КСП, 1995.

⁷⁹ Морозов В. П. Исследование способности человека к восприятию инверсированной во времени речи // Психологический журнал. – 1992. – № 1. – С. 61–68.

⁸⁰ Брагина Н. Н., Доброхотова Т. А. Функциональные асимметрии человека. – М., Медицина, 1988.

⁸¹ Херсонский Б. Г. Зигмунд Фрейд. Автобиография бессознательного // Фрейд З. Толкование сновидений. – Киев: Здоровье, 1991. – С. 5–24.

а її свідомість – з роботою лівої півкулі. Є докази того, що в стані трансу, зокрема гіпнотичного, активною є переважно права півкуля. Саме вплив на “правопівкульову” психіку формує певні психологічні установки у людини поза контролем з боку її свідомості, зокрема спрямованість на придбання того чи іншого товару.

Можна констатувати, як ми вже писали, що будь-яка інформація, яка сприймається і при цьому не усвідомлюється людиною, може виступати у ролі сугестора певного типу. Тонкі невольовані подразники здатні виступати у якості сугестивного фактора. Інформація, яка використовується у процесі маніпуляції індивідуальною і масовою свідомістю і яка звернена до нашої свідомості, може дублюватися впливом на праву півкулю, що перетворює цю інформацію на засіб сугестії, яка здатна формувати певну психологічну установку. Сказане добре ілюструється загальновідомим прикладом про 25-й кадр кінофільму, який “вкраплюється” серед інших 24 кадрів і не усвідомлюється глядачами, впливаючи на їх підсвідомість, а тому й на поведінку.

Ефект 25 кадру (або “кадру-невидимки”) виявляється не тільки в площині відео-, але й аудіоряду. У сфері цифрової технології опрацювання звука використовується принцип звукових зрізів, або принцип квантування звука за часом (мінімальна частота – 44100 зрізів на секунду, що, сприймається людиною як безупинне звучання). Зрозуміло, що в такий аудіоряд, поданий як набір звукових зрізів, можна, за принципом ефекту 25 кадру, внести будь-яку звукову інформацію сугестивного характеру. Особливо гостро проблема відео- і аудіосугестії стосується дітей-телеглядачів, яким притаманна підвищена сенситивність.

Інтерес тут також представляє аналіз феномена “викликаних потенціалів” головного мозку, діяльність якого супроводжується біоелектричною активністю, що характеризується визначеними частотними параметрами (найбільше відомі ритми мозку від одного до декілька десятків коливань на секунду). Феномен “викликаних потенціалів” (біоелектричних коливань, що виникають у нервових структурах у відповідь на подразнення рецепторів або ефektorних шляхів) може використовуватися в технологіях сугестивного впливу на людину за принципом зворотного зв'язку. Суть цього впливу полягає в тому, що ті або інші психічні стани супроводжуються біоелектричною активністю мозку, що описується певними частотними характеристиками. Вони можуть бути відтворені із сугестивною метою за допомогою специфічних інформаційних носіїв, сприйманих будь-яким аналізатором почуттів.

Потрібно сказати, що “кадру-невидимка” може бути позбавлений зорової інформації, тобто бути абсолютно чорним. У такий спосіб може імітуватися світлове мигтіння на дискотеці, коли в зйомку урізуються чорні кадри на білому сюжетному фоні. Частоти коливання яркісного сигналу при цьому можуть збігатися з ритмами нейронної активності головного мозку людини, спливаючи на її певним чином. Так у 1997 році в Японії від перегляду невинного з точки зору сюжету мультфільму біля 700 дітей і чимало дорослих потрапили в лікарні з епілептичними випадками.

Відома й інша сугестивна відеотехнологія: на стандартний телевізійний сигнал може бути накладене нове зображення, наприклад, геометрична фігура, що біжить по екрані і виписує концентричні кола настільки швидко, що людина на свідомому рівні її не помічає. Якщо людина встигає неусвідомлено схопити поглядом цю геометричну фігуру, то гра концентричних кіл її може заворожити. Тут спостерігається ефект поєднання сигналів на свідомому і підсвідомому рівнях сприйняття, що може “сугестувати” інформацію, яка сприймається на свідомому рівні.

Взагалі, існують так звані трансові методики, які можуть бути застосовні в навчальному процесі. Вони передбачають використання декількох технологій, перша з яких пов'язана з недирижуваними формами гіпнозу, одним із засновників яких був М. Еріксон⁸². Ця методика передбачає формування трансу як за допомогою вставних повідомлень (сигналів), що не попадають у поле свідомості, так і за допомогою образного матеріалу, яким представляється, кодується пропонується інформація, що спрямована на досягнення відповідної психічної і соматичної корекції. Третім способом наведення трансу є техніка підстроювання НЛП⁸³, що передбачає використання “якоря” – будь-якої дії, що не попадає в поле свідомого сприйняття і виявляє ефект умовнорефлекторного зв'язування нервово-психічних станів з “тригером” – дією, що може “включати”, генерувати цей стан через якийсь час за бажанням особи, що використовує “якір”. Інша техніка недирижуваних гіпнозу використовує перехідні фази психічного континуума, так звані моменти коливання уваги або взагалі – зміни будь-якого психічного стану. Дану перехідну фазу можна індукувати, тобто викликати навмисно, змінюючи лад навчальної активності учнів і студентів.

Сугестопедичний метод болгарського сугестолога Г. К. Лозанова. Сугестія (від лат. *suggestis* – навіювання) – це процес впливу на психічну сферу людини, пов'язаний зі зниженням усвідомлюваності та критичності під час впливу і реалізації навіюваного змісту (активність правої півкулі), з відсутністю цілеспрямованого активного його розуміння, розгорнутого логічного аналізу. Такий вплив може відбуватися в нормальному стані свідомості або гіпнотичному. Індивід може здійснювати подібний вплив на самого себе (самонавіювання)⁸⁴.

Сугестопедичний метод був вельми популярним у нас та за кордоном. Однак цей метод незабаром зійшов нанівець. У пресі навіть з'явилися повідомлення, що метод Лозанова дискредитував себе. Виявилось, що багато людей, котрі брали участь в експериментах Г.К.Лозанова, через 5–10 років мов би почали страждати від різних фізіологічних порушень. Висловлювались думки, що метод сугесто-релаксаційного “занурення” порушує механізми психофізіологічної регуляції та гомеостазу. Спробуємо розібратися у цій проблемі.

⁸² Семинар с доктором медицины Милтоном Г. Эриксоном (Уроки гипноза). – М.: Класс, 1994. – 336 с.; Спаркс М. Начальные навыки эриксоновского гипноза. – Новосибирск: Имидж-контакт, 1991. – 80 с.; Воронеж, 1995. – 80 с.; Эриксон М. Мой голос останется с вами. – СПб., 1995. – 256 с.; Эриксон М., Росси Э. Человек из февраля М., Класс, 1995. – 256 с.

⁸³ Андреас К., Андреас С. Измените свое мышление – и воспользуйтесь результатами. Новейшие субмодальные вмешательства НЛП. – СПб, 1994. – 237 с.; Ллойд Линда, Гриндер Майкл. Школьная магия. Исправление школьного конвеера. Серия “НЛП в педагогике”. – М., 1994. – 195 с.; Бендлер Р., Гриндер Дж. Структура магии. В 2-х томах. – СПб., 1993. – Т. 1. – 174 с.; т. 2. – 225 с.; Трансформация личности: нейролингвистическое программирование / Анализ и комментарии О. Ксендзюк. – Одесса: Хаджибей, 1995. – 352 с.

⁸⁴ Пальчевський, С. С. Сугестопедagogіка / С. С. Пальчевський. – Рівне: РДГУ, 2002. – С. 10.

Психологічна основа методу Г. К. Лозанова впливає з ефекту сенсорної депривації ("сенсорного голоду"), який достатньо вивчений психологічною наукою⁸⁵. Відомо, що сенсорна депривація супроводжується емоційною лабільністю, відкритістю; спостерігається активізація процесів уявлення, з'являється потреба в аферентації, в зорових стимулах (що подібно до почуття голоду), а задоволення їх подібно до почуття насичення. Таким чином, можна констатувати, що "сенсорний голод" призводить до зниження порогів відчуттів, за цих умов інформація зовнішнього середовища починає бути вельми жаданою для організму. Тим більше, що найважливішою вимогою його функціонування є сенсорна інервація, що активізує та забезпечує процеси гомеостазу⁸⁶.

Наріжним засобом, який використовує Г. К. Лозанов, є досягнення стану м'язової та ментальної релаксації, яка створює фізіологічні умови для "сенсорного голоду", що розширює канал сприйняття та засвоєння вербальної інформації. Зрозуміло, що механізм саморегулювання організму прямо пов'язаний із впливом на нього сенсорно-вербальної інформації зовнішнього середовища, до якої організм виявляється особливо сприйнятливим саме в умовах сенсорної депривації, тобто у стані релаксації. Зрозуміло й те, що використання методу Г. К. Лозанова таїть в собі можливість порушення механізмів саморегуляції людського організму. Однак даний факт не може дискредитувати сам метод. Очевидно, необхідно розробити методику відновлення та підтримки організмового гомеостазу під час та після використання методу "релаксаційного заглиблення", який має багато спільного з методом навчання у стані гіпнозу.

Зараз сугестопедія може вважатися однією із складових сугестопедагогіки, що є педагогічним напрямом, який з навчально-виховною метою цілеспрямовано використовує різноманітні засоби навіювання у різних станах свідомості⁸⁷. Сугестивна технологія передбачає навчання на основі механізму емоційного навіювання в стані, проміжному між сном та бадьорості, що вмикає стан надзапам'ятовування, котрий передбачає комплексне використання всіх вербальних і невербальних, зовнішніх і внутрішніх засобів сугестії (навіювання). Реалізація цієї технології передбачає створення особливих психолого-педагогічних умов навчання людини. Слід сказати, що для людини, яка реалізує цю методику, повинна мати високий авторитет, широку обізнаність, видатні особисті якості, силу переконання, вміння формувати інфантілізацію, тобто стан довіри, коли учень повністю доручає себе викладачеві. Він має використовувати двоплановість при введенні навчального матеріалу, коли кожне слово, яке несе самостійне смислове навантаження, супроводжується відповідною інтонацією, жестом, мімікою тощо, що виявляє синергетичний ефект сплавлення вербального та невербального аспектів спілкування. Для учня ж важливою є віра в реалізацію навчальних завдань, позитивне емоційне підкріплення за рахунок естетичних і комфортних умов. При цьому сам процес має мати форму "занурення" в навчальну дисципліну та реалізуватися у процесі концентрованого вивчення матеріалу, коли щодня вивчається тільки одна навчальна дисципліна по 4-6 годин упродовж 2-3 місяців тощо⁸⁸.

У рамках сугестопедагогіки можна виділити напрями нижчого підпорядкування, кожний із яких певним чином зв'язаний із відповідним йому етапом розвитку сугестопедагогіки. Принципом, який визначає головні напрями сугестопедагогіки, є метод викладання нового навчального матеріалу, орієнтованого на довготривале запам'ятовування. Слід сказати, що основою такого методу є набір прийомів впливу на мнестичні можливості учнів: гіпнопедія – орієнтація на функціональні можливості "сторожового пункту" у стані природного сну; ритмопедія – організація перехідних станів біоритмів – гіпнотичних фаз; релаксопедія – прогресивна м'язова релаксація і автогенне тренування; сугестопедія – цілеспрямовані сугестивні впливи у звичайному стані свідомості загальнонавчальним педагогічним інструментарієм.

Таким чином, сугестопедичне навчання, як вважається, завдяки позитивним емоціям та приємному переживанню на тлі відсутності втоми та ефекту відпочинку, поліпшує пам'ять і сприяє прискоренню автоматизації в запам'ятовуванні нового навчального матеріалу, цей метод розкриває резерви цілісної особистості учня, має психопрофілактичний і психолікувальний ефекти.

Вважається, що сугестопедія постає глобальною системою, яка цілеспрямовано використовує як усвідомлювані, так і неусвідомлювані форми інформації, оскільки помітну роль у виявленні резервних можливостей особистості відіграють периферійні канали сприйняття, неусвідомлені реакції, мотиви, потреби, неусвідомлені автоматизовані елементи в рамках свідомої діяльності.

Слід додати, що велике значення в сугестопедичній технології має не тільки глобальний, всеохоплюючий підхід до учня, а й до навчального змісту. Тому можна, разом з Г.К.Лозановим, стверджувати, що в основі сугестопедичної технології лежить "глобалізація плюс естетизація". З одного боку – спрямованість на цілісну живу істоту, а з іншого – використання засобів мистецтва з метою розкриття резервів пам'яті учня. Що стосується навчального матеріалу, то його глобалізація завдяки так званим глобальним темам, є використанням принципів блокової подачі матеріалу, що має позитивний ефект завдяки функціональному сполученню півкульових стратегій: вивчення глобальної теми передбачає, з одного боку, те, що учні отримують цілісне враження від матеріалу, який вони вивчили, а з іншого боку – одночасно дізнаються про деякі подробиці, конкретні часткові випадки, які згодом закріплюються, розширюються, інтегруються у загальний контекст нової та старої інформації.

Як пише автор емоційно-смислового методу інтенсивного вивчення іноземних мов, розробленого на базі сугестопедичної системи навчання І. Ю. Шехтер, гіпнопедія, сугестопедія, релаксопедія та ритмопедія – найпомітніші спроби розв'язання проблеми інтенсивного вивчення іноземних мов, коли "відмінною рисою цих нових напрямків є незвичайний спосіб пред'явлення матеріалу, орієнтований на запам'ятовування слів, фраз, текстів, зібраних правил тощо, обсяг яких у багато разів перевищує загальноприйняті норми. Основою для всіх цих спроб є той прийом впливу на мнестичні можливості учня, який характеризує кожний із цих напрямків окремо: орієнтація на функціональні можливості «сторожового пункту» уві сні (гіпнопедія), сугестивні впливи (сугестопедія), прогресивна

⁸⁵ Лозанов Г. Сущность, история и экспериментальные перспективы сугестопедической системы при обучении иностранным языкам // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М.: Изд. МГПИИЯ им. М.Тереза. – Вып. 3, 1977.

⁸⁶ Психологические проблемы космических полетов. – М., 1979. – С. 35.

⁸⁷ Пальчевский С. С. Сугестопедагогика. - Р.: Рівненський державний гуманітарний університет, 2002. – 393 с.

⁸⁸ Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. — К.: А.С.К., 2001. — 256 с.

м'язова релаксація та аутогенне тренування (релаксопедія), організація перехідних станів біоритмів – гіпнотичних фаз (ритмопедія) і пов'язані з ними вихідні, що визначають конкретну "процедуру введення інформації"⁸⁹.

І. В. Шувалова виокремлює низку позитивних сторін сугестопедії:

1. Сугестопедична система навчання має у своїй основі глибинні фізіологічні корені. Спираючись на фундаментальні дослідження Т. Павлова, І. Сеченова, А. Ухтомського, Н. Введенського, вона зумовлює підвищену інтелектуальну й емоційну працездатність у навчальному процесі. Позитивним елементом «економічного принципу» (за І. Павловим) є те, що упродовж сугестопедичних сеансів має місце не тільки вплив в усвідомленому реєстрі свідомості, а й у неусвідомлених реєстрах, надпорогових.

2. Сугестопедія створює можливість широкого застосування у масовій навчальній практиці засобів психотерапії, що певним чином зумовлює явище гіпермнезії завдяки, в першу чергу, паралельному надходженню інформації на свідомому і неусвідомленому рівнях і створенню установки на активізацію резервів особистості. Враховуються психотерапевтичні чинники наявності асугестивних бар'єрів як психічних захисних механізмів особистості і пропонуються засоби сугестування, які витікають із можливостей неспецифічної психічної реактивності.

3. Психологічну основу нової навчальної системи склали досягнення школи Л. Виготського з виявлення зв'язку між увагою і пам'яттю, мисленням і мовою; відкрите А. Лурія явище синестезії; принцип активності навчання, запропонований Л. Виготським; теорія психологічної установки Д. Узнадзе. Цілковитим виправданим є твердження Г. Лозанова стосовно того факту, що навчання не може бути побудоване на протиставленні усвідомленого і неусвідомленого, а тільки на визнанні їхньої єдності.

4. Сугестопедична навчальна система на уроках іноземних мов допомагає учням засвоювати велику кількість мовних одиниць, виробляє здатність активно використовувати мовний «запас» у спілкуванні на іноземній мові, поліпшує розуміння іноземної мови, виробляє уміння гнучко варіювати спілкування, переносити засвоєні мовні одиниці в інші ситуації.

5. Сугестопедичне навчання високомотивоване. Цьому сприяє психологічна безпека учня на уроці, зняття комунікативних бар'єрів, автоматизація навичок, внутрішня радість, яка йде від відчуття розширення власних можливостей.

6. Сугестопедія Г. Лозанова повертає до життя забуті колективні форми навчання, запропоновані у свій час Л. Виготським, сприяє соціальній адаптації особистості і переборенню труднощів спілкування. Г. Лозанов першим поставив і успішно вирішив питання про необхідність керівництва з боку учителя спілкуванням. Це поняття було введене у дидактику і методичку навчання.

7. Ефективність сугестопедичної системи навчання полягає у її спрямованості на комплексний розвиток особистості учня, на одночасний розвиток інтелектуальних, емоційних і мотиваційних її сторін. Крім цього, для неї характерна психогігієнічна і психопрофілактична спрямованість⁹⁰.

Отже, в основі сугестопедичної технології знаходиться три головних принципи: 1) принцип радості, ненапруженості та концентративної психорелаксації; 2) принцип єдності свідомого-парасвідомого та інтегральної мозкової активації; 3) принцип сугестивного взаємозв'язку на рівні резервного комплексу.

Важливим є перший принцип, який передбачає відчуття радості від навчання, психічну релаксацію і ненапружену концентрацію, оскільки сугестопедія вчить, що для концентрації уваги людині не потрібне психічне, а, навпаки, доцільний психічний спокій, стан розслабленості. Що ж стосується радості, то вона є обов'язковою умовою медитативного стану, який, як ми вже писали, сполучає функціональні можливості півкуль головного мозку людини, коли протилежні функції, такі як збудження та розслаблення, приходять до "загального знаменника". Тому визначається, що у сугестопедії важливою є психічна релаксація, яка передбачає поєднання концентрації з психічною релаксацією: з одного боку – психічне розслаблення, спокій, а з іншого – концентрація уваги, можливостей пам'яті. Таке поєднання протилежних психічних станів супроводжується розкриттям резервних глибин психіки людини. Такий стан називається станом концентративної психорелаксації. Згодом сугестопедія переростає в автосугестопедію, коли принципи сугестопедії починають використовуватися учнями самостійно.

Існує проблема бар'єрів навіювання. Традиційною є думка, що неможливо навіяти людині певний психологічний стан, занурити її в гіпнотичний транс, якщо вона не згодна на це.

З точки зору А. В. Ігнатенка, який є родоначальником нового напрямку у психологічній світовій практиці, названого **психоенергосугестією**⁹¹. Працювати зараз на вербальному рівні складно, оскільки лише третина людей відкриті вербальному навіюванню, а до інформації вербального типу сучасна людина ставиться критично, подумки аналізуючи його. Досліджуючи цю проблему, А. В. Ігнатенко дійшов висновку, що потрібні певні прийоми, які дозволять миттєво активізувати сугестивний канал, не залишаючи піддослідному часу на критичний аналіз ситуації. Ця методика, яка забезпечує вступ у рапорт (контакт) з сугестологом у переважній більшості людей була знайдена, що привело до розвитку психоенергосугестології, безсловесної форми впливу на психіку людину та на кожен соматичний її елемент (клітину, органи та системи тіла) з використанням біополів. Технологія впливу психоенергосугестії передбачає фокусування великого потоку психоенергії в зоні біоенергетичних центрів, які на Сході іменуються чакрами. Розроблена певна кількість способів та сценаріїв психоенергетичного впливу на психіку людини, один з яких передбачає відкриття сугестивного каналу із свідомого в сферу підсвідомого, коли людська свідомість неначе ззовні на некритичному рівні сприймає процес навіювання як на вербальному, так і на невербальному рівнях.

Слід додати, що у разі, коли схема навіювання суперечить моральним установкам людини, миттєво вмикаються "охоронні центри" і "канал" перекивається. Ось чому психоенергетичний вплив вважається одним із найгуманніших форм впливу на людину, коли спостерігається розширення сфери свідомості та вихід на рівень

⁸⁹ Шехтер И. Ю. Подход к обучению языку // Актуальные проблемы учебного процесса. – М.: Изд. МГУ, 1973. – С. 54–65.

⁹⁰ Шувалова И. В. Психологические факторы интенсивности суггестопедии Г. Лозанова / И. В. Шувалова // Иностранные языки в школе. – 1991. – №4. – С. 51.

⁹¹ Игнатенко А. В. Как стать феноменом. – К., 1991. – 124 с.; Игнатенко А. В., Годованец В. А. Азбука экстрасенса. – Луцк: Феномен, 1991. – 96 с.

надсвідомості, у стан "творчого екстазу". Психоенергосугестія пропонує таку технологію впливу на сферу підсвідомого, коли вхід у підсвідомість, "імплантація" інформації на свідомий рівень відбувається нібито всередині, проникаючи в більш глибокі структури мозку. На відміну він гіпнозу, який передбачає маніпуляцію свідомістю та гальмування вольових проявів особистості, при психоенергосугестивному впливові, як засвідчують експерименти, має місце процес локального гальмування та активізація центрів підсвідомості, коли загальмовані зв'язки підкірки і кори розгальмовуються, через що виявляються дивовижні психологічні феномени, один з яких виявляє синергетичне сплавлення двох протилежних станів – критичного (активного) та лабільного (пасивного). Людина починає поєднувати в одній особі саморегуляційний центр та пасивну істоту, відкриту внутрішньому впливові.

Г. К. Лозанов наводить десять видів неусвідомленої психічної активності, до яких відносить, крім постгіпнозичного навіювання, гіпнопедії, сновидінь і природнього самнабулізму, також і неусвідомлене відображення підпорогових за силою подразників (наприклад, зміна атмосферного тиску, що викликає зміни в серцево-судинних реакціях; смутні тривожні емоції; виникнення сновидінь із певним змістом та ін.), неусвідомлене відображення підпорогових за своєю тривалістю подразників (наприклад, зорові подразники з тривалістю експозиції менше 1/25 сек.), ідеомоторні рухи, значну кількість навичок тощо⁹².

Звідси можна говорити про педагогічний напрям – сугестопедagogіку – психотерапевтичний напрям у педагогіці, який цілеспрямовано з навчально-виховною метою, використовує засоби навіювання і в свою чергу поділяється на такі напрями, як *гіпнопедія, ритмопедія, релаксопедія, сугестопедія*⁹³.

Сугестопедична концепція навчання, яка почала активно розроблятися у 70-роках ХХ ст., реалізується на основі механізму навіювання (у станах, коли людська психіка як відкрита біфуркаційна система виявляється сензитивною для дії певних, у тому числі й малих сугестивних впливів), що приводить до активізації надзапам'ятовування та передбачає комплексне використання вербальних і невербальних, зовнішніх і внутрішніх засобів сугестії. Сугестопедична теорія використовує фазові стани психіки. Під час сугестопедичного процесу навчання іноземним мовам дотримуються трьох основних принципів сугестопедії: принцип радості і ненапруженості, принцип єдності: "усвідомлюване – неусвідомлюване", "принцип взаємозв'язку сугестії". Принцип радості, псевдопасивності означає забезпечення такої психологічної атмосфери, яка приводить одночасно до спокою, довіри і до високої ефективності внутрішніх навчально-творчих процесів. Тут демонструється парадоксальний, на перший погляд, сугестопедичний феномен: надзасвоєння і надрезультативність навчально-творчих процесів при відпочинку.

Принцип єдності усвідомлюваного і неусвідомлюваного передбачає організоване і цілеспрямоване використання можливостей неусвідомлюваної психічної активності, не виключаючи свідомої участі особистості у навчанні. Активність в навчальному процесі – це не тільки питання зовнішньої поведінки, а значною мірою – це питання ставлення до навчальної діяльності. Отже, активність знаходиться у зв'язку з мотивацією, коли здійснюється діалектична єдність цілеспрямованої одночасної активізації усвідомлюваного і неусвідомлюваного у сфері психічної діяльності студентів.

При цьому принцип взаємозв'язку сугестії у навчальному процесі забезпечує правильні відносини між усіма учасниками педагогічного процесу⁹⁴.

До сугестопедичних методів відноситься і **методика інфантелізації** (психологічно позитивний регрес у дитячий вік, що передбачає використання "інтонаційної коліски"). Як пише С. Пальчевський, із повсякденної практики відомо, що, коли необхідно запам'ятати значний за обсягом навчальний матеріал, у людини напружується мускулатура тіла. В організмі відбуваються певні вегетативні зміни. У такому стані учень виглядає "активним", примушує пригадати передстартову позицію. З погляду традиційної навчальної системи подібна ситуація є яскравою ілюстрацією одного з традиційних принципів активності навчання, до речі, правильного у своїй основі. Важливо, як підтвердили дослідження в НДІ сугестології м. Софії, активність виявляється не в мускульних зусиллях, вегетативних змінах і психічних напругах, а у ставленні до навчального процесу. Сама ж активність запам'ятовування зовнішньо може виявитися у певній на перший погляд пасивності. Але остання за умови інфантелізації в процесі навчання насправді є виявом надактивного ставлення до навчального процесу. Таким чином, психічна і фізична пасивність у процесі запам'ятовування є одним із найсуттєвіших виявів інфантелізації. Вона полегшує процес надзапам'ятовування⁹⁵.

Таким чином, сугестопедичне навчання націлене на формування необхідних умов для розвитку так званої творчої псевдопасивності, а вона, у свою чергу, ставши втіленням принципу псевдопасивності, ні в якому разі не залишається навчанням пасивному ставленню до навчального процесу, а навпаки, є виявом внутрішньої надактивності за умови економії енергії під час процесу запам'ятовування. Звідси випливає те, що для того, щоб учні не стомлювалися у процесі навчання, необхідно звільняти їх від зайвої, надлишкової для процесу запам'ятовування діяльності.

Засобами досягнення інфантелізації найчастіше є: 1) пояснення сутності псевдопасивного ставлення до навчального процесу; 2) утвердження авторитету викладача та відповідної методики; 3) створення спокійної доброзичливої атмосфери занять; 4) так звана рольова гра (суть якої полягає в тому, що кожний учасник навчальної групи отримує нове ім'я, відповідно до іноземної мови, яку він вивчає, і нову біографію; після цього створюються ігрові ситуації, які звільняють від антисугестивних бар'єрів і стимулюють спонтанний вияв можливостей особистості, що відбувається через те, що ігрові ситуації допомагають ліквідувати існуючу особистісну установку і створити нову, яка близька до дитячої).

Відтак, "інфантелізація" допомагає розгорнути можливості афективної внутрішньої мобілізації, як це часто відбувається у дитячому віці. У дітей вона зумовлює організованість і усвідомленість у навчальному процесі. Останній для них відбувається в атмосфері легкості, приємності, невимушеності, відсутності відчуття насильства.

⁹² Лозанов Г. К. Сугестология / Г. Лозанов. – София: Наука, 1971. – 346 с.

⁹³ Методы интенсивного обучения иностранным языкам – М.: МГПУ, 1973. – 342 с. – С. 10-16.

⁹⁴ Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – С. 10-16.

⁹⁵ Пальчевський С. С. Сугестопедagogіка. С. 63-65.

Учні не відчувають себе зобов'язаними наслідувати дорослих у засвоєнні уявної поведінкової надактивності. Зростаючи спонтанно як відгук на підвищений авторитет або внаслідок використання різноманітних психологічних методів, інфантилізація дає можливість для дорослих учасників навчальних груп використати природні механізми псевдопасивного, спокійного сугестивного запам'ятовування навчального матеріалу" ⁹⁶.

Відтак, сугестопедичні та інші синергетичні методи вивчення іноземних мов постають вельми актуальними та ефективними у сучасній педагогічній системі ⁹⁷.

Зазначене вище дозволяє побудувати таблицю відповідності методів викладання іноземних мов окремим категоріальним блокам синергетичного підходу та психологічним феноменам та механізмам, які мають місце у рамках цих методів:

МЕТОДИЧНІ НАПРЯМКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	ПРИНЦИПИ СИНЕРГЕТИКИ	ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІДПОВІДНОГО МЕТОДУ
<i>Сугестопедичні концепції навчання:</i> - релаксопедичні методи; - сугестокібернетичний інтегральний метод; - метод занурення; - метод гіпнопедії; - метод ритмопедії; - метод інфантилізації;	Нелінійність, відкритість психолого-педагогічних систем, їх самодетермінізм, стан нестійкості. Неврівноважена динаміка, флуктуації, стан нестійкості, хаотичності психолого-педагогічних систем, їх біфуркаційність; імовірнісність, випадковість, багатомірність педагогічних явищ.	Механізми навіювання та реалізації фазових станів психіки (парадоксальна фаза – здатність реагувати на слабкі подразники), стан сензитивності людського організму (його відкритість специфічним сигналам зовнішнього середовища); механізми формування психологічних установок; механізми реалізації вольової саморегуляції
<i>Метод послідовного чергування циклів навчання</i>	Циклічність розвитку систем, природна самоорганізація, самодетермінованість психолого-педагогічних об'єктів.	Механізми нерівномірного, гетерохронного розвитку психічних процесів
<i>«Безмовний шлях», пошуково-творчий підхід</i>	Неврівноважена динаміка, флуктуації, стан нестійкості, хаотичності психолого-педагогічних систем, їх біфуркаційність; імовірнісність, випадковість, багатомірність педагогічних явищ	Механізм синестезії, формування внутрішньої мотивації навчальної діяльності; розвиток сенсорних (репрезентативних) систем
<i>Емоційно-смісловий метод</i>	Природна самоорганізація, самодетермінованість психолого-педагогічних об'єктів	Механізми імпрінтингу.
<i>Синергетичні (спільні, колективні) методи</i>	Природна самоорганізація, самодетермінованість психолого-педагогічних об'єктів, їх цілісність та атракторність	Механізми імпрінтингу та спільної (колективної) діяльності
<i>Гештальттеорія, гештальтосвіта</i>	Природна самоорганізація, самодетермінованість психолого-педагогічних об'єктів, синергетичний принцип «ціле більше частин».	Механізм реалізації фазових станів психіки людини; механізми сприйняття гештальту – спрямованість на цілісне засвоєння інформації.
<i>Метод комплексної подачі мовного матеріалу</i> (глобалізація, педагогічна інтеграція); метод «вербальної генералізації; опорних сигналів, метод повного фізичного реагування, акмелінгвістика	Цілісність педагогічних систем, їх природна самоорганізація	Психологічний механізм потенціювання, коли дія різних подразників підсилює один одного (вчення В. Рожнова про «потенціюючий синергізм свідомого і безсвідомого»)
<i>Методика чуттєвої підтримки; метод актуалізації правопівкульових механізмів сприйняття просодичних елементів мови; інтонаційна коліска; метод ейдетичної активації</i>	Природна самоорганізація, самодетермінованість психолого-педагогічних об'єктів, синергетичний принцип «ціле більше частин». Неврівноважена динаміка, флуктуації, стан нестійкості, хаотичності психолого-педагогічних систем, їх біфуркаційність; імовірнісність, випадковість, багатомірність педагогічних явищ	Психологічні закономірності, розкриті у концепції функціональної асиметрії півкуль головного мозку людини

Проведений аналіз дозволяє окреслити такі ресурси синергетичного підходу до викладання іноземних мов:

- синергетичний принцип системності передбачає побудову цілісної системи навчання іноземних мов у ВНЗ;
- принцип цілісності і інтегральності предметів і явищ вимагає використання принципу педагогічної інтеграції, впровадження міждисциплінарних зв'язків у процесі викладання іноземних мов використання ресурсів всіх навчальних предметів;

⁹⁶ Пальчевський С. С. Сугестопедagogіка. – С. 64.

⁹⁷ Мусяйчук С. М. Головні аспекти використання синергетичного підходу до викладання іноземних мов у ВНЗ / С. М. Мусяйчук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / редкол.: Д. О. Мельничук (відп. редактор) [та ін.]. – К., 2010. – Вип. 155. – Частина 2. – Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». – С. 61–67.

- принцип біфукаційності і хаотичності процесів передбачає використання явища сензитивності, фазових станів психіки, технологій творчої навчальної діяльності, концепції функціональної асиметрії півкуль головного мозку людини;
- принцип самодетермінації педагогічної системи, взаємодія елементів педагогічної системи, тобто їх взаємне реципрокне посилення передбачає сумісного використання різних методів навчання іноземних мов;
- здатність педагогічної системи реагувати на надмалі сигнали зовнішнього середовища реалізує використання сугестопедичних технологій;
- відкритість системи зовнішньому середовищу передбачає використання засобів дистанційного навчання, діалоговий підхід до навчальної діяльності;
- неврівноважена динаміка систем виявляє суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії всіх учасників навчального процесу виявляє суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії всіх учасників навчального процесу;
- атракторність педагогічних систем передбачає орієнтацію педагогічних систем на мету навчальної діяльності у школі, а також на мету професійної підготовки компетентного спеціаліста;
- принцип емерджентності, системної властивості цілого передбачає використання принципу "талант – синтез талантів", створення багатогранного стимульного соціально-педагогічного середовища.